

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการ เติบโตดังมะไฟกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน
โรงเรียนคำเม็กหนองนางฟ้า อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

โดย

นายสุรีย์ นิลฉาย

นายพินิจ คาดพันโน

นางพนมวรรณ คาดพันโน

มีนาคม 2547

สัญญาเลขที่ RDG44E0004

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

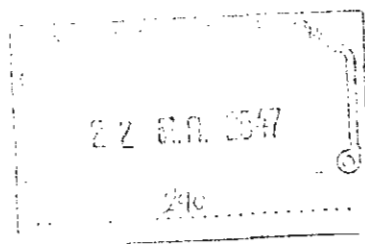
เห็ดธรรมชาติจากป่าดงมะไฟกับการพัฒนาระบบการเรียนรู้ของนักเรียน

โดย

นายพินิจ คาคัพโน

นางพนมวรรณ คาคัพโน

นายสุริย์ นิลผาย

ชุดโครงการ ประเด็นการศึกษา

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

โครงการวิจัย เพื่อธรรมชาติจากป่าดงมะไฟกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน
สนับสนุนทุนวิจัยโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาค)

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน ประกอบด้วยกระบวนการ
ด้านการสืบสอบความรู้ ด้านทักษะในการเรียนรู้ และด้านทักษะกระบวนการกลุ่ม คำถามหลักของ
การวิจัย คือ การศึกษาเพื่อธรรมชาติจะสามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กได้หรือไม่ อย่างไร
ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านคำเม็กหนองนางฟ้า อำเภอ
เมือง จังหวัดยโสธร ปีการศึกษา 2544 จำนวน 25 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสอบถาม สัมภาษณ์
การสังเกต การวิเคราะห์เอกสาร ชิ้นงานของนักเรียน ใช้เวลาในการวิจัย 1 ปี (30 กันยายน 2544
- 1 ตุลาคม 2545) โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สำนักงานภาค) จำนวน 74,325 บาท

ผลการวิจัยมีดังนี้ 1) การพัฒนานักเรียนด้านการสืบสอบความรู้ จะเห็นว่าเด็กแต่ละคนมี
ความก้าวหน้าในแต่ละด้านไม่เหมือนกันขึ้นกับพื้นฐานเดิมและความสนใจในแต่ละคน ผลโดยรวมจะ
เห็นพัฒนาการชัดเจนในแง่ของการรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุป ที่เห็นชัด ๆ เช่น การ
รวบรวมชนิดของเห็ด การนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในรูปแบบต่าง ๆ ของนักเรียนแต่ละคน

2) การพัฒนานักเรียนด้านทักษะการเรียนรู้ ค่อนข้างเห็นได้ชัดเจนจากการ
สังเกตและดูชิ้นงานของเด็ก กิจกรรมที่จัดขึ้นล้วนส่งเสริมพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของนักเรียนค่อนข้าง
มาก และรอบด้าน เช่น ในชิ้นงาน 1 ชิ้นของเด็กประกอบไปด้วย ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตหรือการถาม
ทำให้เด็ก ๆ ได้ฝึกในการสังเกต การเขียน การอ่าน หลังจากทำงานเสร็จจะมีการนำเสนอผลงานของเด็ก
แต่ละกลุ่มเป็นการฝึกและเรียนรู้ในการสื่อสารด้วยการพูด เป็นต้น ซึ่งมีผลงานของเด็กเป็นจำนวนมาก
ทั้งผลงานกลุ่มและผลงานเฉพาะตัว

3) การพัฒนานักเรียนด้านทักษะกระบวนการกลุ่ม เห็นผลค่อนข้างชัด
สะท้อนจากผลงานกลุ่ม และจากการสังเกตการทำงานกลุ่มจะเห็นว่าเด็ก ๆ มีการแบ่งหน้าที่ตามความ
ถนัดของแต่ละคนค่อนข้างดี นอกจากนี้ยังเห็นถึงความสามัคคี ความรัก ที่เด็กมีต่อกันได้เป็นอย่างดี
ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือด้านการเรียนในเวลาต่อมา หรือการช่วยกันทำงานในความรับผิดชอบให้
แล้วเสร็จ การช่วยกันวางแผนและเตรียมงานในการนำเสนอผลงานต่อผู้ปกครอง เป็นต้น

การตอบคำถามหลักของการวิจัย พบว่า การศึกษาเพื่อธรรมชาติสามารถ
พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กได้ และสามารถบูรณาการการเรียนรู้ได้หลาย ๆ เรื่องในคราวเดียว
กัน ขึ้นอยู่กับผู้ออกแบบกระบวนการเรียนรู้ว่าจะสามารถบูรณาการให้กระบวนการนั้น ๆ พัฒนาเด็ก
ด้านใด และปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงขณะนั้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.ภาค) ได้รับความช่วยเหลือ คำแนะนำอย่างดียิ่งจากอาจารย์สุวรรณี พรหมจันทร์ อาจารย์พรทิพย์ ลิ้มประสิทธิ์วงศ์ คุณศิริพร โคตะวินนธ์ คุณโกเมน สนั่นก้อน คุณพีรพัฒน์ โกศลศักดิ์สกุล คุณอรุณ พิลาชื่น และน้องๆ จาก สกว.ภาค ในการติดตามเยี่ยมเยียน ให้กำลังใจกับทีมวิจัยมาตลอด จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณอาจารย์เฉลิมพร เชื้อบัณฑิต ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านคำเม็กหนองนางฟ้า อาจารย์ปิ่นไท นิลผาย อาจารย์จำนง พลไชย คณะครูทุกคน คุณวิฑูรย์ ทองโสม ผู้ปกครองชาวบ้านและนักเรียนโรงเรียนบ้านคำเม็กหนองนางฟ้าทุกคน ซึ่งเป็นผู้ร่วมกระบวนการที่มีส่วนอย่างยิ่งที่ทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณวิทยากร อาจารย์วิชา พรหมจันทร์ คุณธัญญารัตนาวดี ยอดสิงห์ คุณชินจิต หมู่สูงเนิน คุณวรรณระ เทียวคราม คุณธีรภัทร์ ไชยงาม และน้อง ๆ เยาวชนจากบ้านคำฮี บ้านคำเม็ก ที่ร่วมสร้างสรรค์การเรียนรู้ที่มีคุณค่าแก่เด็ก ๆ

ทีมวิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
บทที่ 1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	2
คำถามหลักของการวิจัย	2
ประโยชน์ที่จะได้รับการจากการวิจัย	2
ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย	3
งบประมาณที่ใช้ในการวิจัย	3
นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย	3
บทที่ 2 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
หลักของการเรียนรู้แบบใหม่	4
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	
ขอบเขตการศึกษา	10
สถานที่ดำเนินการ	10
กลุ่มเป้าหมายและทีมวิจัย	10
วิธีการเก็บข้อมูล	11
การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล	14
บทที่ 4 ผลการวิจัย	
ส่วนที่ 1 เรื่องราวของป่าเห็ด ชาวบ้าน ครู เด็ก และกระบวนการเรียนรู้	15
อุทยานเห็ดป่าดงมะไฟ	15
เตรียมตัวเก็บเห็ด	16
ศึกษาประวัติป่าดงมะไฟ	16
ได้เวลาเก็บเห็ด	17
เห็ดหลากหลายที่ไม่มีในหลักสูตร	18
ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่ออกแบบการนำเสนอโดยนักเรียน	19
เรียนรู้อย่างบูรณาการ	25

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
จิระศักดิ์	26
เด็กกับนิทาน	27
นิทรรศการในวัด	28
ปั้นเห็ด	28
คืนชีวิตให้ผืนป่า	29
ศิลปะกับเด็ก	29
ค่ายเด็กรักษ์ป่า	30
เยี่ยมต้นไม้	31
ทัศนศึกษา กิจกรรมแทรกก่อนปิดโครงการ	33
ส่งท้ายโครงการด้วยการจัดกิจกรรมที่โรงเรียน	35
ส่วนที่ 2 สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์และคำถามหลักของโครงการ	36
การพัฒนานักเรียนด้านการสืบสอบความรู้	36
การพัฒนานักเรียนด้านทักษะการเรียนรู้	36
การพัฒนานักเรียนด้านทักษะกระบวนการกลุ่ม	37
การตอบคำถามหลักของการวิจัย	37
ส่วนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรค	37
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผล	
ผลที่เกิดกับเด็ก	40
ผลที่เกิดกับครู	40
ผลที่เกิดกับชุมชน	41
"เด็กเป็นศูนย์กลาง" รูปธรรมหนึ่งที่เห็นได้จากการวิจัย	41
เด็กกับความหลากหลาย ภาพสะท้อนจากกระบวนการวิจัย	41
หลักสูตรในฝัน...หัวใจอยู่ที่วิธีการจัดการเรียนการสอน	42
บทเรียนจากการทำวิจัยของทีมวิจัย	44
ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยและพัฒนาในอนาคต	44
ข้อเสนอแนะในเรื่องการจัดการศึกษา	45
ข้อเสนอต่อ สกว. สำนักงานภาค	45
บรรณานุกรม	47
ภาคผนวก	48
ประวัติทีมวิจัย	80

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม 2542 เป็นต้นมานั้น สาระสำคัญได้มุ่งไปที่ “การปฏิรูปการศึกษา” และหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา คือ “การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้” สาระของการจัดการเรียนรู้ในพระราชบัญญัตินี้ มุ่งให้มีการจัดการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการสร้างคน ให้มีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีนิสัยใฝ่รู้ และมีทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยการเรียนรู้ที่ดีนั้นควรเป็นการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม เรียนรู้จากชีวิตจริง และสามารถนำไปใช้ได้จริง

เนื่องจากการศึกษาของเราที่เน้นการถ่ายทอดเนื้อหาในห้องเรียน และท่องจำจากตำราเป็นส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญกับการเรียนเพื่อการศึกษาต่อ ไม่ตระหนักถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหาย คนละทิ้งถิ่นฐาน ทำให้ผู้เรียนขาดประสบการณ์และการศึกษาจากความจริงรอบตัวทั้งใกล้และไกล แม้จะมีการกล่าวถึงการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น แต่ในทางปฏิบัติการมีส่วนร่วมเป็นเพียงการจัดให้มีงบประมาณในส่วนของวิทยากรภายนอก มิได้มีการกำหนดเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริงของชุมชนอย่างแท้จริง และการให้ครูสร้างบทเรียนจากชุมชนท้องถิ่นยังไม่ปรากฏชัด เพราะข้อจำกัดของตัวครูเอง และการสนับสนุนจากส่วนกลางยังขาดความชัดเจนในการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมจะเป็นการขอความร่วมมือจากชุมชนมากกว่า เช่น แรงงาน เงิน แต่ยังขาดการมีส่วนร่วมในลักษณะของการเรียนรู้ร่วมกัน

ซึ่งการปฏิรูปการเรียนรู้นั้นควรลดการถ่ายทอดเนื้อหาในห้องเรียนลงให้มากที่สุด แล้วใช้กระบวนการเรียนรู้ที่จะพัฒนามิติทางกาย สังคม จิต และปัญญาให้เข้มแข็ง จากการสัมผัสความจริงทางธรรมชาติ ความจริงทางสังคม ความจริงโดยการทำงานและกิจกรรม ความจริงที่เป็นสุนทรียะทางธรรมชาติ ทางศิลปะ และความจริงทางข้อมูลข่าวสาร โดยใช้บทเรียนจากชุมชนและสิ่งรอบตัวเชื่อมโยงกับองค์ความรู้อื่นๆ อย่างรู้เท่าทัน ซึ่งการเรียนรู้ความจริงดังกล่าวนี้ควรเน้นกระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการกลุ่ม กระบวนการค้นคว้า และกระบวนการอื่นที่เหมาะสมอันจะทำให้ผู้เรียนเป็นบุคคลที่สมบูรณ์และเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในอนาคต

โรงเรียนบ้านคำเม็กหนองนางฟ้า เป็นโรงเรียนหนึ่งที่พยายามขับเคลื่อนการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้และตระหนักถึงการเรียนรู้โดยอาศัยสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของเด็ก ประกอบกับอยู่ในบริเวณ “ป่าดงมะไฟ” ซึ่งเป็นผืนป่าซึ่งค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ มีอาหารธรรมชาติสำหรับชาวบ้าน โดยเฉพาะเห็ด จนได้รับการขนานนามว่า “อุทยานเห็ดป่าดงมะไฟ” ดังนั้นจึง

พยายามสร้างกระบวนการเรียนรู้จากสภาพความเป็นจริง และผสมผสานให้เกิดการเรียนรู้อย่างบูรณาการ โดยเน้นกระบวนการสืบสอบความรู้ได้แก่การตั้งคำถาม การตั้งสมมุติฐาน การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล การทดสอบสมมุติฐานและการสรุป ทักษะในการเรียนรู้ได้แก่ ความสามารถในการแสวงหาความรู้โดยการอ่าน การฟัง การสังเกต ความสามารถในการสื่อสารโดยการพูด การเขียน การนำเสนอข้อมูล และทักษะกระบวนการกลุ่มได้แก่ ความเป็นผู้นำ ผู้ตามในการทำงานกลุ่ม การมีส่วนร่วมในการทำงานและมีความรับผิดชอบแก้ปัญหาของกลุ่มได้อย่างสร้างสรรค์ โดยการศึกษาเกิดในป่าดงมะไฟ รวมถึงกิจกรรมต่อเนื่องตามความเหมาะสม และอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน อันจะนำไปสู่แนวทางการสร้างจิตสำนึกแห่งการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาของชุมชนต่อไป

2. วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน ประกอบด้วยกระบวนการสืบสอบความรู้ได้แก่การตั้งคำถาม การตั้งสมมุติฐาน การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล การทดสอบสมมุติฐานและการสรุป ทักษะในการเรียนรู้ได้แก่ ความสามารถในการแสวงหาความรู้โดยการอ่าน การฟัง การสังเกต ความสามารถในการสื่อสารโดยการพูด การเขียน การนำเสนอข้อมูล และทักษะกระบวนการกลุ่มได้แก่ ความเป็นผู้นำ ผู้ตามในการทำงานกลุ่ม การมีส่วนร่วมในการทำงานและมีความรับผิดชอบแก้ปัญหาของกลุ่มได้อย่างสร้างสรรค์

3. คำถามหลักของการวิจัย

การศึกษาเชิงธรรมชาติจะสามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กได้หรือไม่ อย่างไร

4. ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

1. นักเรียนเกิดทักษะกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย กระบวนการสืบสอบความรู้ได้แก่การตั้งคำถาม การตั้งสมมุติฐาน การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล การทดสอบสมมุติฐานและการสรุป ทักษะในการเรียนรู้ได้แก่ ความสามารถในการแสวงหาความรู้โดยการอ่าน การฟัง การสังเกต ความสามารถในการสื่อสารโดยการพูด การเขียน การนำเสนอข้อมูล และทักษะกระบวนการกลุ่มได้แก่ ความเป็นผู้นำ ผู้ตามในการทำงานกลุ่ม การมีส่วนร่วมในการทำงานและมีความรับผิดชอบแก้ปัญหาของกลุ่มได้อย่างสร้างสรรค์
2. ทราบองค์ความรู้เรื่องเกิดในป่าดงมะไฟ
3. ได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แก่นักเรียนอย่างบูรณาการโดยใช้เกิดเป็นสื่อ

4. ได้แผนการอนุรักษ์ป่าดงมะไฟที่จะดำเนินงานในระยะต่อไป
5. เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มอนุรักษ์ป่าดงมะไฟ ครู นักเรียน แกนนำชุมชน และชาวบ้านในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับนักเรียน

5. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

1 ปี (30 กันยายน 2544 – 1 ตุลาคม 2545)

6. งบประมาณที่ใช้ในการวิจัย

งบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สำนักงานภาค)
จำนวน 74,325 บาท

7. นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การเรียนรู้อย่างบูรณาการ เป็นกระบวนการเชื่อมโยงทักษะและสาระที่มีความหลากหลาย ยึดหยุ่น เปิดโอกาสและทางเลือกให้ผู้เรียน โดยคำนึงถึงลีลาการเรียนรู้ที่หลากหลายและความถนัดของผู้เรียนเป็นสำคัญ

ป่าดงมะไฟ หมายถึง ป่าเต็งรังธรรมชาติที่เป็นป่าอนุรักษ์ในพื้นที่อำเภอเมืองยโสธร มีเนื้อที่ประมาณ 3,000 ไร่

เห็ดธรรมชาติ หมายถึง เห็ดที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติในป่าดงมะไฟตามฤดูกาล เช่น เห็ดปลวก เห็ดไค เห็ดผึ้งต่าง ๆ เห็ดระโงก เป็นต้น

นักเรียน หมายถึง นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านคำเม็กหนองนางฟ้า ตำบลทุ่งदै อำเภอมือ จังหวัดยโสธร ปีการศึกษา 2544

บทที่ 2

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง เติบโตธรรมชาติจากป่าดงมะไฟกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนได้ศึกษาและค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งจะนำเสนอเนื้อหาในหัวข้อดังต่อไปนี้

หลักของกระบวนการเรียนรู้แบบใหม่

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2541) ได้กล่าวถึงหลักกระบวนการเรียนรู้แบบใหม่ ว่าจะต้องเป็นหลักสูตรเพื่อการเรียนรู้รอบอย่างมีบูรณาการ โดยให้ลักษณะของหลักสูตรไว้ดังนี้

1. หลักสูตรเพื่อการเรียนรู้รอบอย่างมีบูรณาการ (Integrated Holistic Learning Curriculum) จะต้องไม่แยกส่วน ไม่ตัดตอนเป็นท่อน ๆ ไม่แบ่งแยกระหว่างหลักสูตรกับกิจกรรมนอกหรือเสริมหลักสูตรหากถือว่ากระบวนการเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่ทางวิชาการกับกิจกรรมทางด้านต่าง ๆ คือ ศิลปะ ดนตรี กีฬา จริยธรรมและทักษะชีวิตทางสังคม เป็นส่วนย่อยของส่วนใหญเดียวกันต้องประสานส่งเสริมซึ่งกันและกันและมีความสำคัญเสมอกัน

2. หลักสูตรเพื่อการเรียนรู้รอบอย่างมีบูรณาการจะต้องเชื่อมโยงทักษะ (skills) และสาระ หรือ สารัตถะ (substance) ที่จำเป็นและสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์ให้ได้ประสิทธิผลสูงสุดทั้งนี้โดยมุ่งให้เกิดดุลยภาพระหว่างทักษะและสาระที่เป็นเทคนิควิธีการ กับทักษะสาระที่เป็นคุณค่าและเป้าหมาย

3. หลักสูตรเพื่อการเรียนรู้รอบอย่างมีบูรณาการ จะต้องคำนึงถึงพหุปัญญา (Multiple Interligences) และลีลาการเรียนรู้อันหลากหลาย ตลอดจนความถนัด ความสามารถของผู้เรียน ซึ่งมีแตกต่างกันไป และมีการพัฒนาเป็นขั้น ๆ ตามการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและจิตภาพ

4. หลักสูตรเพื่อการเรียนรู้รอบอย่างมีบูรณาการ จะต้องเปิดโอกาสและทางเลือกให้ผู้เรียนรู้ให้กว้างขวางและลุ่มลึกมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้การเปิดโอกาสและทางเลือกดังกล่าวจะต้องนำไปสู่การเรียนรู้ที่จะเรียนรู้ต่อเนื่อง เรื่อย ๆ ตลอดชีวิต

5. หลักสูตรเพื่อการเรียนรู้รอบอย่างมีบูรณาการจะต้องส่งเสริมเป้าหมายร่วมกันของมนุษยชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศิลธรรม จริยธรรมพื้นฐาน สันติภาพ การดำรงไว้ซึ่งการเป็นสังคมเปิด การร่วมรักษาสีงแวดล้อม การเข้าใจและยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางเพศ ภาษา เชื้อชาติ ขนบประเพณี และวัฒนธรรมของมนุษย์ในสากลโลก ในขณะเดียวกันก่อให้เกิดความศรัทธา ความเชื่อมั่น และการภูมิใจในภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นและชาติ

6. หลักสูตรเพื่อการเรียนรู้รอบอย่างมีบูรณาการจะต้องช่วยเกื้อหนุน มิใช่จำกัด หรือบดขยี้การพัฒนาอุปนิสัย จิตใจและบุคลิกภาพของผู้เรียนรู้

7. หลักสูตรเพื่อการเรียนรู้รอบอย่างมีบูรณาการ จะต้องไม่แข็งตึงจนเกินไป แต่ก็ไม่หย่อนยานหรือกระจัดกระจายจนเกินไป หากจะต้องมุ่งประสานเป้าหมายอันหลากหลายของการศึกษาแบบทั่วด้านอย่างมีบูรณาการ กับการจัดเวลาที่จะให้กับส่วนย่อยต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ทั้งนี้โดยมีความยืดหยุ่นพอที่จะปรับเปลี่ยนสัดส่วน จุดเน้น และการจัดทรัพยากรทางการศึกษาให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและสถานการณ์ สถานการณ์เฉพาะของแต่ละสถานศึกษาและชุมชน

8. หลักสูตรเพื่อการเรียนรู้รอบอย่างมีบูรณาการ จะต้องมียุทธศาสตร์การวัดค่า (assessment system) ให้สอดคล้องกับการศึกษาแบบทั่วด้านอย่างมีบูรณาการ ทั้งนี้โดยการนำข้อดีของการประเมินผลหลาย ๆ แบบมาใช้ให้เหมาะสม

9. หลักสูตรเพื่อการเรียนรู้รอบอย่างมีบูรณาการ จะต้องมีมาตรฐานที่จะต้องบรรลุถึง (benchmarks) หลักเกณฑ์ (criteria) ในการตรวจสอบ วัดและประเมินผล ดัชนี (index) ตัวชี้วัด (indicators) และการให้ค่า (scoring) ทั้งที่เป็นค่าเชิงคุณภาพ (qualitative) และค่าเชิงปริมาณ (quantitative) ทั้งนี้โดยมีระบบและกระบวนการที่สามารถนำผลการประเมินมาประกอบการเรียนรู้ของนักเรียน ผู้ปกครอง ครู และผู้จัดการบริหารการศึกษา ตลอดจนผู้สนใจในการพัฒนาหลักสูตรอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาปรับปรุงคุณภาพของหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้วางแนวทางการจัดการศึกษาไว้ดังนี้

มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

รุ่ง แก้วแดง (2543) ได้กล่าวไว้ว่า “คุณภาพของคนไม่ได้อยู่ที่การเรียนเก่งอย่างเดียว แต่อยู่ที่การทำกิจกรรมและการมีส่วนร่วมกับผู้อื่น การเรียนการสอนของเราล้มเหลวตลอดมาเพราะเราทำให้การเรียนเป็นความทุกข์ เราต้องช่วยกันปฏิรูปการศึกษา หัวใจของการปฏิรูปการศึกษาก็คือ “การปฏิวัติวัฒนธรรมการเรียนรู้” ครูต้องทำให้ห้องเรียนเป็นที่ที่เด็กเรียนอย่างมีความสุข มีครูคอยอำนวยความสะดวกในการเรียน เพื่อให้เด็กรู้วิธีเรียนรู้จักคิดวิเคราะห์ สามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง และใฝ่ใจที่จะเรียนรู้ได้ต่อเนื่องตลอดชีวิต เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ตรงกับความต้องการและความถนัดของผู้เรียน” นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางไว้ว่า ในอดีตการจัดการศึกษาเรายึด ครูเป็นศูนย์กลาง ครูเป็นผู้กำหนดเนื้อหา กำหนดวิธีสอน วิธีประเมินผล ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้จากสิ่งที่ครูบอก และทดสอบความจำในสิ่งที่ครูบอก เด็กของเราจึงคิดเองไม่เป็น ทำเองไม่เป็น และไม่รู้จักวิธีแก้ปัญหาด้วยตัวเอง เพราะพึ่งความรู้จากครูมาโดยตลอด และไม่มีโอกาสได้เลือกเรียนตามความสามารถ ความสนใจ และความถนัดของตนเอง

จากนี้ไปครูต้องปรับเปลี่ยนวิธีการสอนใหม่ เพราะในโลกยุคใหม่ ผู้เรียนสามารถหาความรู้ได้จากแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่มากมายจากชีวิตประจำวัน จากชุมชน จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากภูมิปัญญาท้องถิ่น จากสื่อและเทคโนโลยีต่าง ๆ เด็กบางคนมีโอกาสที่จะเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้มากกว่าครู

ฉะนั้น ครูจึงต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนใหม่ โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student-centered learning) ปรับบทบาทครูให้เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียน (Facilitator) ร่วมกันวางแผนการเรียน การปฏิบัติทดลอง บางอย่างครูเรียนรู้ไปพร้อมกับศิษย์ได้ และบางเรื่องครูก็เรียนจากศิษย์ แต่สิ่งสำคัญที่ครูต้องมีเสมอคือ ความเป็นครูที่มีคุณธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีของศิษย์ ส่งเสริมให้ศิษย์ได้เรียนและพัฒนาเต็มตามศักยภาพ

ในโรงเรียนเราจะพบบรรยากาศการเรียนการสอนที่ครูส่วนใหญ่ใช้วิธีย่นบรรยาย โดยมีนักเรียนเป็นผู้นั่งฟังและกิจกรรมส่วนใหญ่ก็เป็นกิจกรรมของครูมากกว่ากิจกรรมของนักเรียน ฉะนั้นการเรียนการสอนในโรงเรียน ครูจึงกลายเป็นผู้ที่มีโอกาสเรียนรู้มากกว่านักเรียน ผู้เรียนจะเป็นฝ่ายฟังครูพูดข้างเดียว ไม่ค่อยได้ฝึกคิดหรือวิเคราะห์อะไรมากนัก การที่โรงเรียนมีการสอนแบบบรรยายและมุ่งแต่เรียนทฤษฎีมากเกินไป มีการปฏิบัติน้อย ทำให้การเรียนการสอนเป็นเรื่องที่น่าเบื่อหน่าย นักเรียนจึงออกมาแสวงหาและค้นคว้าสิ่งต่างๆ นอกห้องเรียนกันมากขึ้น เพราะในยุคปัจจุบันผู้เรียนมีโอกาสรับความรู้จากเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งก้าวหน้ากว่าที่ครูสอนในห้องเรียน ถ้าครูยังไม่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอน การเรียนการสอนในโรงเรียนจะน่าเบื่อหน่ายมากขึ้น

ประเวศ วะสี (2539) ได้กล่าวถึง ยุทธศาสตร์ในการปฏิรูปการเรียนรู้ในสถาบันการศึกษาว่า การเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาทุกระดับตั้งแต่อนุบาลจนถึงมหาวิทยาลัย เป็นการศึกษาที่สร้างความอ่อนแอทางสติปัญญา หรือสร้างความพิการทางปัญญา และทำลายศักยภาพในการเรียนรู้ เราสร้างคนที่ขาดความรอบรู้ ไม่รู้ความจริง คิดไม่เป็น ทำอะไรไม่เป็น ขาดความรักในหัวใจ ไม่มีฉันทะ และขาดความสามารถในการสร้างความรู้ ไม่มีความรับผิดชอบต่อสังคม เพราะการศึกษาของเราเน้นที่การถ่ายทอดเนื้อหาในห้องเรียน และการท่องจำจากตำราเป็นส่วนใหญ่ ผู้เรียนขาดประสบการณ์ และการศึกษาจากความเป็นจริงรอบตัวทั้งใกล้และไกล ไม่ได้ฝึกความสามารถในการเลือกรับความจริงจากข้อมูลข่าวสารที่มีอย่างท่วมท้น ซึ่งมีทั้งจริงและเท็จ ทำให้แยกความจริงจากความเท็จไม่เป็นการเรียนไม่เน้นวิธีคิด จึงขาดวิจารณญาณว่าอะไรจริงอะไรไม่จริง และนำประสบการณ์หรือข้อมูลมาสังเคราะห์เป็นปัญญาที่สูงขึ้น การเรียนวิธีนี้จริยธรรมไม่เกิด เพราะจริยธรรมเกิดจากความเข้าใจโลก และเข้าใจตัวเองอย่างลึกซึ้ง สำหรับครูผู้สอนเมื่อสอนโดยการถ่ายทอดและออกข้อสอบจากสิ่งที่ครูถ่ายทอด โดยขาดการเรียนแบบมีปฏิสัมพันธ์ ครูก็คือผู้เผด็จการและสร้างวัฒนธรรมเผด็จการขึ้น นอกจากนั้นโดยวิธีการนี้ครูก็ไม่เก่ง เพราะทำหน้าที่แต่ถ่ายทอดเนื้อหาที่ผู้อื่นสร้างมา โดยครูขาด

ความสามารถที่จะตรวจสอบความรู้และสร้างความรู้จากความเป็นจริง ครูจึงขาดความมั่นใจ เพราะไม่ใช่ผู้รู้จริง เมื่อเป็นเช่นนี้ครูจึงสุขภาพจิตไม่ดีและถ่ายทอดสภาวะสุขภาพจิตไม่ดีไปสู่นักเรียน ฉะนั้นการศึกษาแทนที่จะเป็นกระบวนการที่สร้างความสุข กลับเป็นกระบวนการที่ก่อทุกข์อย่างมหันต์ในสังคม

การศึกษาไทยยังเน้นที่การท่องจำความรู้สำเร็จรูป ในปัจจุบันทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รวมทั้งความรู้ ความรู้สำเร็จรูปนั้นจะใช้งานได้ไม่นาน เพราะมีความรู้ใหม่เกิดขึ้นแทน ในสภาพเช่นนี้มนุษย์ต้องสามารถเรียนรู้อย่างเป็นพลวัต (dynamic) โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถเรียนรู้เป็น (learning how to learn) เพื่อมีการเรียนรู้ต่อเนื่อง จะสามารถปรับตัวได้เรื่อยไป

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ประเวศ วสกี (2539) ได้เสนอหลักการปฏิรูปการเรียนรู้ 3 วิธี คือ

1) การศึกษาจากการสัมผัสความจริง

การสัมผัสความจริงทำให้รู้ความจริง ทำให้ความรู้มีฐานอยู่ในความจริง ไม่ลอยตัว การศึกษาจากการสัมผัสความจริง มี 5 ประเภท คือ

- 1.1) การศึกษาจากการสัมผัสความจริงตามธรรมชาติ ได้แก่ สิ่งแวดล้อมรอบตัว ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ ความหลากหลายทางธรรมชาติ จะทำให้รู้ รัก รักษาและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ
- 1.2) การศึกษาจากการสัมผัสความจริงทางสังคม วัฒนธรรม โดยเฉพาะจากชุมชน ทั้งในชนบทและในเมือง ทำให้รู้ความจริงทางสังคมและวัฒนธรรม
- 1.3) การศึกษาโดยการสัมผัสความจริงโดยการทำงานและกิจกรรม โดยเลือกสิ่งที่ชอบ อาจเป็นอาชีพหรือเป็นกิจกรรมเพื่อสังคม เป็นการนำเอาการศึกษากับเรื่องเศรษฐกิจ สังคมเข้าหากัน การศึกษาจะเข้ามามีส่วนแก้ไขปัญหาสังคมต่าง ๆ พร้อมกันไป เช่น เรื่องครอบครัว โรคเอดส์ และเป็นการฝึกการอยู่และการทำงานร่วมกัน หรือการสร้างความเป็นชุมชน รวมทั้งฝึกทักษะในการจัดการ
- 1.4) การศึกษาจากการสัมผัสความจริงที่เป็นสุนทรีย์ ทั้งที่เป็นความงามทางธรรมชาติ และศิลปะ เพื่อความสุขและพัฒนาความละเอียดอ่อนทางจิตใจ รวมทั้งเกิดฉันทะในการเรียนรู้ ศิลปะยังอยู่ในการทำงานทุกชนิด ถ้าพยายามทำให้ประณีตและสวยงาม ก็จะเข้ามาพัฒนาจิตใจและเจริญสติ
- 1.5) การศึกษาจากการสัมผัสความจริงทางข้อมูลข่าวสาร สมัยปัจจุบันและอนาคตเป็นสมัยที่ท่วมท้นด้วยข้อมูลข่าวสาร ข้อมูลข่าวสารมีทั้งที่เป็นจริงและไม่จริง คนสมัยปัจจุบันต้องฝึกให้มีความสามารถในการเลือกรับข้อมูลข่าวสารที่เป็นความจริงและใช้ประโยชน์ได้

2) ศึกษาจากการคิด เป็นกระบวนการที่สัมพันธ์และต่อเนื่องจากการศึกษาจากการสัมผัสกับความจริง ประกอบด้วย

- 2.1) ฝึกการสังเกต
- 2.2) ฝึกการบันทึก
- 2.3) ฝึกการนำเสนอในการประชุมกลุ่ม
- 2.4) ฝึกการฟัง
- 2.5) ฝึกการถามตอบในกลุ่ม
- 2.6) ฝึกการตั้งสมมุติฐานและตั้งคำถาม เป็นการกระตุ้นให้แสวงหาความรู้
- 2.7) ฝึกการแสวงหาคำตอบต่อคำถามที่ตั้งขึ้น โดยค้นหาจากตำรา คอมพิวเตอร์ แต่ความรู้บางชนิดก็ไม่มีในตำราหรือคอมพิวเตอร์แต่มีอยู่ในการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ก็ต้องไปคุยกับคนเฒ่าคนแก่ หรือสังเกตดูว่า เขาทำกันอย่างไร
- 2.8) การวิจัย ถ้าแสวงหาคำตอบแล้วไม่พบ แต่คำถามมีความสำคัญ ต้องสร้างความรู้ขึ้นด้วยการวิจัย การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ในการศึกษาทุกระดับทุกประเภท
- 2.9) การเชื่อมโยงและการเข้าใจตัวเอง ไม่ว่าเรียนเรื่องอะไร ครูต้องช่วยทะลอมให้กลุ่มคิดอย่างเชื่อมโยง ปัญญาคือการโยงความรู้ได้ยาวไกล จริยธรรมไม่เกิดจากการท่องจำวิชาจริยธรรม แต่เกิดในการเรียนรู้ทุกชนิด ถ้ากระบวนการเรียนรู้ถูกต้อง
- 2.10) ฝึกเขียนบทความทางวิชาการ คนไทยเป็นคนไม่ชอบเขียน และเขียนบทความทางวิชาการไม่เป็น ทำให้ขาดเครื่องมือพัฒนาการทางสติปัญญา

3) การเรียนรู้จากการเจริญสติ

การเจริญสติเป็นวิธีการทางปัญญาอย่างยอดเยี่ยม และมีประโยชน์สุดคณา แต่การศึกษาไทยไม่นำมาใช้ในกระบวนการเรียนรู้ การเจริญสติช่วยให้การสัมผัสความจริงและการคิดตรงและคมมากขึ้นทำให้เอาปัญญามาใช้ได้ทัน ป้องกันความผิดพลาดและสกัดกั้นความไม่ดั่งามไม่ให้เข้ามาสู่ตัว ทำให้สัมผัสความงามอันดำรงอยู่รอบตัว ฉะนั้นในเรื่องการสัมผัสความเป็นสุนทรียะควรมีการเจริญสติเป็นเครื่องส่งเสริมด้วย

นอกจากนี้ อมรวิชช์ นาครทรรพ (2539) กล่าวถึง แนวคิดของนักวิชาการ นักการศึกษา ที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ ไว้ว่า “การศึกษาจะต้องเป็นระบบที่ไม่บังคับให้เด็กทุกคนต้องเรียนรู้เหมือนกันในเวลาเดียวกัน ระบบการศึกษายุคใหม่ต้องทำตัวเหมือนฟองน้ำที่รับน้ำและโอบอุ้มน้ำไว้ได้จากทั่วทุกทิศทาง สามารถซับน้ำไว้ได้ทั้งหมด ระบบที่วุ่นนี้คือจะเปิดโอกาสที่เท่ากันแก่คนที่ไม่เท่ากัน ซึ่งในระยะเวลายาวนานนั้น จะเป็นสังคมที่เท่ากันมากขึ้น ครูต้องปรับบทบาทตนเองจากการเป็นผู้

ถ่ายทอดความรู้ไปเป็นผู้กระตุ้นและสร้างบรรยากาศให้เกิดการเรียนรู้ และระบบการศึกษาจะต้องไม่หยุดอยู่แค่การเรียนรู้หนังสือเท่านั้น จะต้องเรียนรู้ชีวิต รู้จักมุมมองทั้งดงามของชีวิต รู้จักเพลง รู้จักศิลปะ รู้จักดนตรี ที่สำคัญคือรู้จักตนเองและรู้จักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ครูและสถานศึกษาจะต้องช่วยกันสร้างสรรค์กระบวนการเรียนรู้ที่ดีและเหมาะสมกับยุคสมัยให้เด็ก ครูจะต้องปฏิรูปตนเองทั้งในด้านการคิด จิตสำนึก พฤติกรรม ตลอดจนโลกทัศน์ใหม่เกี่ยวกับการสอนหนังสือที่เน้นให้เด็กรู้จักตั้งคำถาม หาคำตอบ ใฝ่รู้ คิดวิเคราะห์และตัดสินใจด้วยตนเอง กล่าวคือ สอนให้รู้วิธีการเรียนรู้

แนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดของ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2532) ที่กล่าวไว้พอสรุปได้ว่า "การปฏิรูปการเรียนการสอนใหม่ทุกระดับ จะต้องทบทวนแก้ไขวิธีการสอนให้เหมาะสมกับธรรมชาติของสิ่งที่จะเรียนรู้อย่างแท้จริง ต้องให้เรียนรู้จริงอย่างต่อเนื่อง ไม่ฉาบฉวย โดยเน้นหลักใหญ่และระเบียบวิธีมากกว่ารายละเอียดเนื้อหา เน้นวิธีการแสวงหาความรู้ วิธีคิดที่เป็นเหตุเป็นผล มีตรรก มีข่าวสารข้อมูลที่กลั่นกรองดีแล้ว รู้จักจำแนกแยกแยะระหว่างความจริงกับความเห็น เนื้อหาหลักสูตรถ้ามีมาก ผู้เรียนถูกบังคับให้เรียนรู้ไปเสียหมดทุกอย่าง เพราะเกรงว่าจะไม่รู้จะต้องลดลง ให้เรียนเอาจริงดีกว่ารู้หลายอย่างแต่ไม่รู้จริงสักอย่าง"

จากแนวคิดของนักการศึกษา นักวิชาการที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะเห็นว่า มีความสอดคล้องกัน ว่า ครูจะต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากที่เป็นผู้บอกหนังสือ หรือให้เรียนรู้เฉพาะเนื้อหาวิชาโดยการท่องจำ เรียนตามคำบอก มาเป็นผู้สอนคนให้เรียนรู้วิธีการเรียนรู้ โดยการให้ผู้เรียนเรียนรู้จากชีวิตจริง เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง ครูต้องสร้างและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ที่มีอย่างหลากหลาย ทั้งที่เป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติ และแหล่งเรียนรู้ทางสังคม จากท้องถิ่น ชุมชน โดยใช้กิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ เช่น ศิลปะ ดนตรี กีฬา ผสมผสานกับการเรียนรู้เนื้อหาวิชาที่จำเป็น เน้นการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข มุ่งสร้างคนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ให้สามารถเรียนรู้ตลอดชีวิตซึ่งแนวทางในการจัดการเรียนรู้นี้ดังกล่าว หลักสูตรจะต้องบูรณาการ ไม่แยกส่วน มีความยืดหยุ่นสูง และที่สำคัญ ครูจะต้องตระหนักในหลักการเรียนรู้นี้ดังกล่าวและพยายามที่จะปรับเปลี่ยนการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่แปรเปลี่ยนขององค์ความรู้และบริบททางสังคม วัฒนธรรมทั้งใกล้และไกลตัวผู้เรียน ซึ่งหลักการดังที่กล่าวมา มีความสอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปจัดการเรียนการสอนที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องพยายามผลักดัน ส่งเสริม และสร้างความเข้าใจให้กับการศึกษาไทยในขณะนี้

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

1. ขอบเขตการศึกษา

จัดกระบวนการเรียนรู้ของนักวิจัย โดยใช้เหตุการณ์จากปาดมะไฟเป็นสื่อ ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย ได้แก่ การศึกษาประวัติความเป็นมาของปาดมะไฟ การค้นหาเขียนเห็ด การเดินป่าเก็บเห็ด การเก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์จากเห็ดธรรมชาติ การวาดภาพ การบันทึกข้อมูล การระดมสมอง การนำเสนอข้อมูล การบันทึกจากหนังสือพิมพ์ การปลูกป่า การเข้าค่ายเด็กรักษ์ป่า การเยี่ยมต้นไม้ การจัดนิทรรศการนำเสนอผลงาน การทัศนศึกษา เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสุขและบูรณาการให้กับนักเรียน ตลอดจนส่งเสริมความเป็นผู้นำ/ผู้ตามในการทำงานกลุ่ม การมีส่วนร่วมในการทำงานและมีความรับผิดชอบ แก้ปัญหาของกลุ่มได้อย่างสร้างสรรค์ โดยจัดกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ในระยะเวลา 1 ปี (30 กันยายน 2544 – 1 ตุลาคม 2545)

2. สถานที่ดำเนินการ

ดำเนินการที่โรงเรียนคำเม็กหนองนางฟ้า และปาดมะไฟ ตำบลทุ่งแต้ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

3. กลุ่มเป้าหมายและทีมวิจัย

3.1 นักวิจัยและทีมวิจัย

- นักวิจัยหลัก ได้แก่ นายพินิจ คาดพันโน นางพนมวรรณ คาดพันโน และนายสุริย์

นิลฉาย

- ทีมวิจัย ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนคำเม็กหนองนางฟ้า ชั้น ป.4 จำนวน 25 คน

3.2 กลุ่มคนที่ร่วมดำเนินการ

- กรรมการโรงเรียน/ผู้นำชุมชน/อบต./กรรมการหมู่บ้าน จำนวน 12 คน
- ผู้ปกครองเด็ก จำนวน 25 คน
- พระสงฆ์ จำนวน 4 รูป

3.3 คณะวิทยากร/ผู้มีส่วนร่วมในการเสริมความรู้ประสบการณ์

- ผู้บอกเล่าความเป็นมาของปาดมะไฟ นายสุรพล ทองโสม ผู้ใหญ่บ้านบ้านคำน้ำเกียง ตำบลทุ่งแต้ อำเภอเมือง จ.ยโสธร

- เขียนเห็ดจำนวน 7 คน ได้แก่ คุณพ่อทองสี ทองโสม คุณแม่ละมุล ทองโสม คุณแม่วรรณ สมหวัง คุณพ่อพิมพ์ แสงใหม่ คุณแม่พุดม พงษ์สนิท คุณแม่สี โสมณาวัตร และ คุณแม่อ่อนสี ทองคำ

- คณะวิทยากรจัดค่ายเด็กรักษ์ป่า นางสาวธัญญารัตนาวดี ยอดสิงห์ และคณะรวม 18 คน

- วิทยากรกิจกรรมศิลปะกับเด็ก อาจารย์วิชา พรหมจันทร์

- คณะวิทยากรจัดอบรมละครชุมชนจากกลุ่มก๊อปปี้ไฟ จังหวัดเชียงใหม่ 3 คน ได้แก่คุณสุทธิพงษ์ รินจ้อย คุณอุมาพร เรืองจันทร์ และคุณคมสันต์ มั่นเขตกิจ

- ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านคำเม็กหนองนางฟ้า นายเฉลิมพร เชื้อบัณฑิต คณะครู และนักการภารโรง รวม 12 คน

3.4 ผู้สนับสนุน/องค์กรสนับสนุน

- สนับสนุนงบประมาณการวิจัยโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค

4. วิธีการเก็บข้อมูล

4.1 ประเภทของข้อมูล

- ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ ชนิดและจำนวนของเห็ดธรรมชาติจากป่าดงมะไฟที่นักวิจัยนับได้ จำนวนและรายชื่อของเขียนเห็ด จำนวนและความสูงของต้นไม้ที่ปลูกไว้

- ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ลักษณะของเห็ดแต่ละชนิด ลักษณะบริเวณที่พบเห็ด พฤติกรรมที่เด็กแสดงออกขณะที่ร่วมกิจกรรม พัฒนาการของเด็กในการนำเสนอข้อมูล การคิด การแสดงออก ชิ้นงานของเด็ก เช่น ภาพวาด เห็ดปั้นจากกระดาษหนังสือพิมพ์ งานเขียน งานกลุ่ม งานเดี่ยว

4.2 วิธีเก็บข้อมูล

- ข้อมูลเชิงปริมาณ เก็บโดยการสอบถามจากผู้ปกครอง เช่น เขียนเห็ด ชนิดและจำนวนของเห็ด เก็บโดย เดินป่าเก็บเห็ด จำนวน 6 ครั้ง ครั้งละ 1-2 ชั่วโมง ส่วนจำนวนและความสูงของต้นไม้ที่ปลูกไว้ เก็บโดย การจัดกิจกรรมเยี่ยมต้นไม้ แล้วนับจำนวนต้นและวัดส่วนสูงของลำต้น

- ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการสังเกตพฤติกรรมของเด็กอย่างมีส่วนร่วม และรวบรวมจากชิ้นงานของเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละครั้ง โดยมีกิจกรรมดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงกิจกรรมของโครงการ

ที่	กิจกรรม	วัน เดือน ปี
1	ประชุมคณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำชุมชน และนักเรียนเพื่อระดมความคิดเห็น วางแผนการจัดกิจกรรม	3 มิถุนายน 2544
2	นักเรียนหารายชื่อเขียนเห็ดในชุมชน	4 มิถุนายน 2544
3	ประชุมผู้ปกครองเพื่อระดมความคิดเห็นในการจัดกิจกรรม	7 มิถุนายน 2544
4	ศึกษาประวัติชุมชน/ประวัติป่าดงมะไฟ แนวคิดการอนุรักษ์ โดยวิทยากรท้องถิ่น (ผู้ใหญ่สุรพล ทองโสม)	10 มิถุนายน 2544
5	เดินป่าเก็บเห็ด ครั้งที่ 1 (เดินป่าเช้า สรุบทเรียนช่วงบ่าย)	16 มิถุนายน 2544
6	สร้างแบบสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับเห็ด เพื่อสัมภาษณ์ในชุมชน เริ่มสัมภาษณ์ แล้วรวบรวมข้อมูลเป็นข้อสรุปกลุ่ม	22 มิถุนายน 2544
7	สรุบทเรียนจากการเดินป่าเก็บเห็ดและการสัมภาษณ์ในชุมชน	23 มิถุนายน 2544
8	เดินป่าเก็บเห็ด (ครั้งที่ 2)	24 มิถุนายน 2544
9	ปั้นเห็ดโดยใช้กระดาษหนังสือพิมพ์	30 มิถุนายน 2544
10	เดินป่าเก็บเห็ด (ครั้งที่ 3)	7 กรกฎาคม 2544
11	เดินป่าเก็บเห็ด (ครั้งที่ 4)	15 กรกฎาคม 2544
12	วางแผนการจัดนิทรรศการในชุมชน และเตรียมป้ายนิเทศ วัสดุ อุปกรณ์ในการจัดงาน	8-9 สิงหาคม 2544

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ที่	กิจกรรม	วัน เดือน ปี
13	แสดงนิทรรศการที่วัดบ้านคำเม็ก (ป่าานิเทศ แสงดนตรี ทอดข้าวเกรียบเห็ดโค่ ฉายภาพกิจกรรม เสวนา ฟังเทศน์ ฯลฯ)	10 สิงหาคม 2544
14	นำเสนอผลงานต่อคณะกรรมการประเมินสถานศึกษา	17 สิงหาคม 2544
15	วางแผนจัดกิจกรรม "คืนชีวิตสู่ผืนป่า" ร่วมกับคณะกรรมการสถานศึกษาฯ	20 สิงหาคม 2544
16	กิจกรรม "คืนชีวิตสู่ผืนป่า" โดยชาวบ้าน ผู้ปกครอง พระสงฆ์ นักเรียนและครู ประมาณ 200 คน ปลูกต้นยางนา 1,000 ต้น	23 สิงหาคม 2544
17	กิจกรรม "ศิลปะกับเด็ก" โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญในด้านศิลปะ และการเขียนหนังสือสำหรับเด็กมาเป็นวิทยากร	22 พ.ย. 2544
18	เตรียมการจัดนิทรรศการวันประณตศึกษาแห่งชาติ	24 พ.ย. 2544
19	แสดงนิทรรศการในวันประณตศึกษาแห่งชาติ ที่อำเภอเมือง	25 พ.ย. 2544
20	เข้าค่าย "เด็กรักษ์ป่า" ณ ป่าดงมะไฟ และ รร.บ้านคำเม็ก	22-23 ธันวาคม 2544
21	นำเสนอโครงการต่อ สกว. ที่มาเยี่ยมติดตามโครงการ	9 มกราคม 2545
22	กิจกรรม "เยี่ยมต้นไม้"	11 มกราคม 2545
23	เข้าร่วมกิจกรรม "ฟื้นฟูมิปัญญา ป่า ป่า พื้นแผ่นดิน" (แสดงละครเวที จัดนิทรรศการ ประกวดวาดภาพ)	23-25 มกราคม 2545
24	กิจกรรม "ละครชุมชน"	9-10 กุมภาพันธ์ 2545

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ที่	กิจกรรม	วัน เดือน ปี
25	กิจกรรมทัศนศึกษา	31 มีนาคม 2545
26	เดินป่าเก็บเห็ด (ครั้งที่ 5)	8 มิถุนายน 2545
27	เดินป่าเก็บเห็ด (ครั้งที่ 6)	13 กรกฎาคม 2545
28	จัดนิทรรศการโครงการ/สรุปและปิดโครงการ	19 กรกฎาคม 2545

5. การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล

ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตพฤติกรรมของเด็กและผู้ปกครองที่ร่วมกิจกรรม และบันทึกกระบวนการที่ทำในแต่ละกิจกรรม มาจัดระบบข้อมูลในแต่ละประเด็นเข้าด้วยกัน ตามวัตถุประสงค์ และขอบเขตของการวิจัย ดีความเพื่อสร้างข้อสรุป และข้อเสนอแนะตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การเสนอผลการวิจัยเรื่องเห็ดป่าดงมะไฟกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนคำเม็กหนองนางฟ้านี้ แบ่งเป็น 3 ส่วนหลัก ๆ ในส่วนแรกเป็นการเรียบเรียงข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การบันทึกจากกิจกรรม ต่าง ๆ ที่จัดขึ้น เริ่มตั้งแต่การเตรียมชุมชนโดยการจัดประชุมชี้แจงโครงการ การจัดกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ตลอดจนการสรุปและปิดโครงการเพื่อให้มองเห็นเรื่องราวการดำเนินไปอย่างต่อเนื่องของงานวิจัยซึ่งประกอบด้วยข้อมูลที่เกิดขึ้นจริงและข้อสังเกตของผู้วิจัยเป็นเรื่องราวของป่า เห็ด ชาวบ้าน ครู เด็ก และกระบวนการเรียนรู้ ส่วนที่สองเป็นการสรุปวิเคราะห์ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ส่วนที่สามเป็นปัญหาและอุปสรรคของการวิจัย

ส่วนที่ 1 เรื่องราวของป่า เห็ด ชาวบ้าน ครู เด็ก และกระบวนการเรียนรู้

อุทยานเห็ดป่าดงมะไฟ

12 กิโลเมตร จากตัวเมืองยโสธร มีโรงเรียนสังกัด สปช. แห่งหนึ่ง ตั้งอยู่ในเขตตำบลทุ่งแต่มีนักเรียนตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงประถมศึกษาปีที่ 6 รวมกัน 214 คน (ข้อมูล ณ มีนาคม 2545) มีนักเรียน จาก 2 หมู่บ้านมาเรียนที่นี่ คือบ้านคำเม็ก กับบ้านหนองเม็ก (เดิมเรียกหนองอีฟ้า) โรงเรียนจึงมีชื่อที่แสนไพเราะว่า “คำเม็กหนองนางฟ้า”

ห่างจากโรงเรียนประมาณกิโลเมตรเศษ ๆ ทางทิศเหนือมีป่าเต็งรังเนื้อที่กว่า 3,700 ไร่ เรียกกันว่า “ป่าดงมะไฟ” เป็นระบบนิเวศน์ที่สมดุล มีอาหารธรรมชาติสำหรับชาวบ้าน โดยเฉพาะเห็ดซึ่งมีเป็นจำนวนมากเป็นที่เลื่องลือจนได้รับการขนานนามว่า “อุทยานเห็ดป่าดงมะไฟ” ป่าดงมะไฟนับเป็นผืนป่าที่หล่อเลี้ยงชีวิตของชาวบ้านในแถบนี้ตลอดมา เพราะนอกจากจะได้อาศัยพืชผัก ไม้โตแดง แผลงหลากหลายชนิดเป็นอาหารแล้ว ยังสามารถนำไปขายสร้างรายได้ให้กับครอบครัวอีกด้วย โดยเฉพาะช่วงฤดูฝนที่มีเห็ดหลายชนิดจนกลายเป็นอาชีพเสริมที่ทำรายได้ให้กับชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านรอบ ๆ ป่า ตลอดจนหมู่บ้านใกล้เคียงอย่างเป็นกอบเป็นกำ วิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านแถบนี้จึงผูกพันกับป่าและเห็ดอย่างแยกกันไม่ออก

ในฤดูฝนเวลาเห็ดออก ว่ากันว่าหากใครจะเข้าไปเก็บเห็ดต้องจัดการธุระส่วนตัว (ทั้งหนักและเบา) ให้เรียบร้อย เพราะคนเยอะเต็มป่าจนไม่สามารถนั่งแอบมุมไหนได้เลย

เห็ดนอกจากกิน และขายแล้ว จะสามารถนำมาเป็นสื่อให้เด็กเรียนรู้ได้หรือไม่ ถ้าได้จะจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างไร และนี่เป็นที่มาของงานวิจัยเรื่อง “เห็ดธรรมชาติจากป่าดงมะไฟกับการ

พัฒนาระบบการเรียนรู้ของเด็กนักเรียน" โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค

เตรียมตัวเก็บเห็ด

หากชาวบ้านได้ยืมว่าต้องมีการเตรียมตัวเก็บเห็ดคงจะหัวเราะเพราะชาวบ้านเก็บเห็ดจนเป็นกิจวัตร ไม่ต้องเตรียมตัวแต่อย่างใด แต่สำหรับตัวครูนั้นแทบจะเรียกว่าไม่รู้จักป่าดงมะไฟเอาซะเลย ซีนสุ่มสี่ สุ่มห้าพาเด็กเข้าไปเก็บเห็ดอาพากันหลังป่า ตกเป็นข่าวหน้าหนึ่งโดยไม่รู้ตัว จึงต้องมีการเตรียมการเพื่อการเก็บเห็ดกันเสียหน่อย

แล้วจะปรึกษาใครดีละ เด็กนักเรียนนั้นแน่นอนว่าถือเป็นนักวิจัยต้องหารือแน่นอน เด็ก ๆ ให้ความเห็นว่าต้องมีคนพาไปเก็บเห็ด คนที่จะพาพวกเราไปจะต้องมีความชำนาญในการเก็บเห็ด เด็ก ๆ เรียกว่า "เซียนเห็ด" วันนั้นเด็กกลับพร้อมการบ้านให้ไปสอบถามหาเซียนเห็ดรุ่นเช้ากลับมา โรงเรียนพร้อมรายชื่อเซียนเห็ดนับได้ 15 คน เป็นเป้าหมายที่เราจะไปขอความช่วยเหลือ (ภายหลังมีเข้าร่วมจริง 7 คน เนื่องจากติดภารกิจไม่สามารถเข้าร่วมได้)

นอกจากนั้นเราได้เชิญ คณะกรรมการหมู่บ้าน กรรมการการศึกษา ผู้หลักผู้ใหญ่ พ่อแม่ผู้ปกครอง มาประชุมเพื่อบอกกล่าวถึง โครงการและช่วยกันวางแผนในการเข้าไปเก็บเห็ด ที่ประชุมเสนอว่าเพื่อความปลอดภัยจากยุง แมลง หรือสัตว์มีพิษต่าง ๆ ขอให้เด็กใส่เสื้อและกางเกงขายาว รองเท้าผ้าใบหรือไม้กีฬารองเท้าบูต ทุกครั้งต้องมีชาวบ้านที่รู้จักป่าดี (เซียนเห็ด) นำไป ขอให้ครูเตรียมหยูกยาไว้เผื่อฉุกเฉิน และทุกคนต้องห่อข้าวไปกินด้วย นอกจากนั้นคณะกรรมการหมู่บ้านยังขอให้มีการรายงานผลการดำเนินงานเป็นระยะตามความเหมาะสม

นอกจากครูแล้ว เราถือว่าเด็กนักเรียนเป็นนักวิจัยด้วย เนื่องจากอาจารย์พินิจเคยเป็นครูประจำชั้นเด็ก ป.3 ซึ่งบัดนี้ได้เลื่อนชั้นเป็น ป.4 อาจารย์พินิจจึงคุ้นเคยกับเด็ก ป.4 เป็นอย่างดี อาจารย์สุริย์เป็นครูประจำชั้นเด็ก ป.4 จึงกลายมาเป็นทีมวิจัยอีกคน นักวิจัยตัวน้อย ๆ ทั้ง 25 คน ได้แสดงให้เห็นว่า ไ้แต่ผู้ใหญ่เท่านั้นที่สอนเด็กได้ เด็ก ๆ ก็ทำให้ผู้ใหญ่เรียนรู้ได้เช่นกัน

ศึกษาประวัติป่าดงมะไฟ

ก่อนเดินป่าจริงเราได้เชิญผู้ใหญ่สุรพล ทองโสม ผู้ใหญ่บ้านบ้านค่าน้ำเกียง (อยู่ติดกับป่าดงมะไฟเช่นเดียวกับบ้านค่าน้ำเกียง เป็นหมู่บ้านเขี้ยวขจี ได้รับธงพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ในฐานะที่มีกิจกรรมการดูแลรักษาป่าอย่างจริงจังและต่อเนื่อง) ซึ่งเป็นแกนนำคนสำคัญในการรักษาป่าดงมะไฟ ได้มาเล่าถึงความลำบากซึ่งกว่าจะรักษาป่าดงมะไฟไว้ได้ต้องเอาชีวิตเข้าแลกกับอำนาจมืด คือผู้ที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากป่า จะคอยเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า

บ้านค่าน้ำเกี๋ยจะมีคณะกรรมการรักษาป่า คอยเดินสำรวจป่า ดูแลป้องกันไฟป่า ผู้ใหญ่เล่าว่าเวลาเกิดไฟไหม้ป่าขึ้น คนทุกคนในหมู่บ้านค่าน้ำเกี๋ยจะช่วยกันดับไฟป่าคนละมือละไม้อย่างสามัคคี และช่วยกันตั้งกฎว่าหากใครตัดไม้จะโดนปรับต้นละ 2,000 บาท (รายละเอียดประวัติป่าดงมะไฟศึกษา รายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนาประชาคมจังหวัดยโสธร โดย จรรยา ดวงแก้ว พนมวรรณ แสนสุข และคณะ, 2543)

หลังจากผู้ใหญ่เล่าเสร็จ ครูให้เด็กแบ่งเป็น 5 กลุ่ม แต่ละกลุ่มได้ประชุมเพื่อนำเสนอสิ่งที่ได้เรียนรู้ และส่งตัวแทนออกมาสรุป

เมื่อครูให้ตั้งชื่อ ปรากฏว่าทุกกลุ่มมีชื่อเป็นเห็ด กล่าวคือ กลุ่มเห็ดก่อ เห็ดหน้าแหล่ เห็ดปลวก เห็ดระโงก และกลุ่มเห็ดโค เนื่องจากเป็นการนำเสนอครั้งแรก นักวิจัยตัวน้อย ๆ ของเราจึงมีความตื่นเต้นและประหม่าอย่างเห็นได้ชัด เด็ก ๆ สัญญากับผู้ใหญ่ว่าจะช่วยกันรักและดูแลป่าให้คงอยู่ตลอดไป

ก่อนจากกันครูเล่านิทานเรื่อง "พระแม่โพสพ" เป็นรางวัลที่ทุกคนตั้งใจทำงาน เด็ก ๆ ขอร้องให้เล่าเกมอีก 1 เรื่อง และขอให้เล่านิทานทุกครั้งที่เรานัดกัน

ได้เวลาไปเก็บเห็ด

เด็ก ๆ รอเวลาที่จะได้ไปเก็บเห็ดอย่างใจจดใจจ่อ (ถามอาจารย์พินิจทุกวันว่าเมื่อไหร่จะไปเก็บเห็ด) แรก ๆ เด็ก ๆ ก็แต่งตัวตามที่ผู้ใหญ่แนะนำ คือสวมเสื้อแขนยาว กางเกงขายาว รองเท้านักเรียน หรือรองเท้าบูต แต่ไป ๆ มา ๆ เด็ก ๆ ก็แต่งตัวตามปกติ คือแล้วแต่ใครจะสะดวก

เดิมเราวางแผนว่าจะไปเก็บเห็ด 12 ครั้ง แต่พอเอาเข้าจริง ๆ แค่ 4 ครั้ง ทั้งครูและนักเรียนก็ทำท่าจะไม่ไหว ส่วนใหญ่เราจะนัดเจอกันวันหยุด กิจกรรมในวันเก็บเห็ดนั้น เราจะแบ่งเด็กออกเป็น 2-4 กลุ่มขึ้นอยู่กับจำนวนเห็ดที่พาเดิน นอกจากเก็บเห็ดนักวิจัยจะต้องสังเกตว่าเห็ดเกิดที่ไหน มีลักษณะอย่างไร สีอะไร ชื่ออะไร มีการวัดขนาดของเห็ด และจดบันทึกรายละเอียดต่าง ๆ ที่สังเกตได้โดยละเอียด ถ้าไม่รู้จักก็ถามคุณยายที่พาไป หลังจากเดิน 1-2 ชั่วโมง แต่ละกลุ่มก็ทยอยมารวมกันตรงสถานที่นัดหมาย เอาเห็ดที่เก็บได้มารวมกัน เด็กจะนั่งล้อมวงกันวาดรูปเห็ด เขียนรายละเอียด และเตรียมนำเสนอให้เพื่อนกลุ่มอื่นได้ฟังด้วย ส่วนคุณยายก็จะนำเห็ด (เฉพาะชนิดที่กินได้) ไปแกง (เราเตรียมอุปกรณ์ไปจากบ้าน) หลังจากนั้นเด็ก ๆ ก็จะนั่งล้อมวงกินข้าวเป็นกลุ่ม นอกจากอาหารที่เตรียมกันมาที่บ้านแล้ว เรายังมีแกงเห็ดร้อน ๆ จากน้ำพักน้ำแรงของพวกเราทุกคน ทำให้อาหารมีกลิ่นอร่อยอย่าบอกใครเชียว

หลังจากอิมหนำสำราญกันดีแล้ว แต่ละกลุ่มจะส่งตัวแทนออกมานำเสนอข้อมูลผลการเก็บเห็ดส่งงานเสร็จก็ถือเป็นการเสร็จงานใน 1 วัน

เห็ดหลากหลายที่ไม่มีในหลักสูตร

เมื่อนำผลงานของเด็กมารวมกัน พบว่าเราเก็บเห็ดได้ 53 ชนิด เห็ดส่วนใหญ่กินได้ (40 ชนิด) มีทั้งเห็ดที่ไม่คิดว่าจะกินได้ เขียนเห็ดบอกว่าความจริงเห็ดหลายอย่างกินได้ แต่คนไม่นิยม เช่น เห็ดเกลื้อ เห็ดขึ้น (ภาษาอีสานหมายถึงเนื้อ) ที่เหลือ 13 ชนิดเป็นเห็ดเมา ดังแสดงในตารางที่ 2 และ 3

ตารางที่ 2 แสดงชนิดของเห็ดกินได้ที่พบในป่าดงมะไฟจากการบันทึกของนักวิจัย

ที่	ชื่อเห็ด	ที่	ชื่อเห็ด	ที่	ชื่อเห็ด
1	เห็ดโค	15	เห็ดปลวกน้อย	29	เห็ดเผาะฝ้าย
2	เห็ดก่อ	16	เห็ดระโงกขาว	30	เห็ดหน้าวัว
3	เห็ดผึ้งทอง	17	เห็ดระโงกเหลือง	31	เห็ดหน้าควาย
4	เห็ดผึ้งชม	18	เห็ดถ่าน	32	เห็ดยูคา
5	เห็ดผึ้งนกยูง	19	เห็ดหน้าแหล่	33	เห็ดน้ำหมาก
6	เห็ดผึ้งแย้	20	เห็ดบด	34	เห็ดมันปู
7	เห็ดผึ้งคววม	21	เห็ดขอนขาว	35	เห็ดข้าวแป้ง
8	เห็ดผึ้งแดง	22	เห็ดทา	36	เห็ดหนู
9	เห็ดผึ้งน้ำอ้อย	23	เห็ดโจกโหลก	37	เห็ดไม้
10	เห็ดผึ้งฝ้าย	24	เห็ดปลวกจิก	38	เห็ดขึ้น ¹ (เนื้อ)
11	เห็ดผึ้งไข	25	เห็ดปลวกตาบ	39	เห็ดเกลื้อ ¹
12	เห็ดผึ้งใส่ไก่	26	เห็ดตีนดำ	40	เห็ดยาง ¹
13	เห็ดผึ้งน้อย	27	เห็ดหน้าฟาน		
14	เห็ดปลวกไก่อ้อย	28	เห็ดเผาะหนัง		

¹ เห็ดทั้ง 3 ชนิดนี้เขียนเห็ดให้ความรู้เพิ่มเติมว่ากินได้ แต่คนไม่นิยมกินเพราะไม่ค่อยอร่อย

ตารางที่ 3 แสดงชนิดของเห็ดพิษที่พบในป่าดงมะไฟจากการบันทึกของนักวิจัย

ที่	ชื่อเห็ด	ที่	ชื่อเห็ด	ที่	ชื่อเห็ด
1	เห็ดระงาก	6	เห็ดก้อนฝอย	10	เห็ดขี้ควาย
2	เห็ดขี้เกลบ	7	เห็ดไล่เดือน	11	เห็ดร่ม
3	เห็ดดิน	8	เห็ดดางแห	12	เห็ดระเบิด
4	เห็ดคันช้าง	9	เห็ดประจำซอน	13	เห็ดหาด
5	เห็ดทาเลียด				

เด็ก ๆ สามารถแยกแยะเห็ดที่เป็นพิษได้ คือเห็ดที่สีสด ๆ แปลก ๆ บิดูถ้ามียางไม่ควรกิน และเห็ดที่ไม่เคยกินหากไม่แน่ใจก็ไม่ควรกิน จะเห็นว่าป่าดงมะไฟแห่งนี้เฉพาะเห็ดก็มีหลากหลายชนิด ถ้าศึกษาแมลงหรือสัตว์ต่าง ๆ ต้นไม้ชนิดต่าง ๆ จะทำให้มองเห็นความหลากหลายทางชีวภาพและความเชื่อมโยงระหว่างป่าและชีวิตอย่างชัดเจน สิ่งที่น่าสนใจคือ ความรู้เหล่านี้มีมากกว่าครั้งที่ทั้งนักเรียนและครูไม่รู้ รวมทั้งชาวบ้านบางส่วนก็ยังไม่รู้เช่นกัน ความรู้ที่ได้จึงเป็นผลรวมของความรู้ของคนหลายคนรวมกัน นับเป็นข้อดีของการเรียนรู้ร่วมกัน ความรู้เหล่านี้ไม่มีการบันทึก เป็นความรู้ที่สืบทอดและสั่งสมจากประสบการณ์ เป็นความรู้ที่ไม่มีในหลักสูตรทั้งที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของนักเรียน สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าอาจมีแมลงอีกหลายชนิดในป่าแห่งนี้ที่เราไม่รู้จัก บางชนิดอาจไม่มีอีกแล้ว องค์ความรู้บางอย่างก็อาจสูญหายไปกับกาลเวลาทั้ง ๆ ที่อาจสอดคล้องและจำเป็นต่อการดำรงชีวิตก็เป็นได้ (เช่น เด็กรุ่นใหม่ไม่รู้จัก “ผญา” ซึ่งคนอีสานสมัยโบราณแต่งเป็นบทกลอนที่บอกเล่าเรื่องราว ใช้จับสาว สอนลูกหลาน ฟังเพลินเพลิน ดึงดูดความสนใจ ในขณะเดียวกันก็แฝงไว้ด้วยคำสอนที่ซึมซาบสู่ลูกหลานโดยไม่รู้ตัว เป็นตัวอย่างของการเรียนรู้ที่สนุก) หลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งที่น่าส่งเสริมเป็นอย่างยิ่ง

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่ออกแบบการนำเสนอโดยนักเรียน

ครูกระตุ้นให้เด็กศึกษาหาความรู้โดยใช้คำถาม เด็ก ๆ จึงช่วยกันหาข้อมูลเพิ่มเติมโดยการไปสัมภาษณ์ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านด้วยคำถามต่าง ๆ ที่ แต่ละคนอยากทราบ เช่น เก็บเห็ดอะไรได้บ้าง เก็บกินหรือขาย ถ้ากินทำอะไรได้บ้าง ถ้าขายขายยังงัย ได้เงินครั้งละเท่าไร โดยนักเรียนแต่ละคนออกแบบคำถาม การบันทึก และวิธีการสัมภาษณ์เอง

รุ่งเช้าเด็ก ๆ มาโรงเรียนพร้อมงานสัมภาษณ์ บางคนทำเป็น ตาราง บางคนโยงเส้นเป็นใยแมงมุม บางคนทำเป็นข้อ บางคนเขียนเป็นเรื่องสั้น ๆ น่ารักน่าเอ็นดูไปคนละแบบ

ด.ญ.นิศน้อย ทองโสม ผู้สัมภาษณ์

นางทองสุข ศรีวิเศษ ผู้ให้สัมภาษณ์

เก็บไปขาย

คำถาม

=เห็ดปลวก โลละ 200 บ. จิโล (กิโล)ละ 250 บาท

คำถาม

เห็ดแต่ละชนิดทำอะไรกิน

=เห็ดปลวกแกง เห็ดไคบึงทำน้ำพริก

คำถาม

เห็ดแต่ละชนิดทำอะไรถึงจะอร่อย

=เห็ดระโงกเหลืองแกง(แกง)กิน เห็ดปลวก (ปลวก)แกง(แกง) กิน

คำถาม

ปีหนึ่งเก็บประมาณกี่ครั้ง

=100 ครั้ง

คำถาม

เก็บไปกิน / เก็บไปขาย

= เก็บไปกินบ้างเก็บไปขายบ้าง

คำถาม

หนึ่งครั้งขายได้ประมาณกี่บาท

=200 บ บ้าง หรือ 300 บ.

ด.ญ.สมพิศ บุญคำ ผู้สัมภาษณ์

นางบัวลา อองอาจ ผู้ให้สัมภาษณ์

เก็บไปขาย

เห็ดไคดอกบาน กิโลละ 20 บาท

เห็ดไคชุม กิโลละ 60 บาท

เห็ดปลวก กิโลละ 200 บาท

เห็ดระโงก กิโลละ 60 บาท

เห็ดรวม กิโลละ 10-25 บาท

ปีหนึ่งเก็บประมาณ 100 ครั้ง

หนึ่งครั้งขายได้ประมาณ 200-300 บาท

เห็ดผึ้งขม กองละ 10 บาท

เห็ดยูด้า กองละ 10 บาท

เห็ดเผาะ กิโลละ 200 บาท

เห็ดขอนขาว กองละ 20 บาท

เห็ดบด กิโลละ 90 บาท

ด.ญ.ปาหนัน ศรีเนตร ผู้สัมภาษณ์

(ไม่ระบุผู้ให้สัมภาษณ์)

เก็บไปกิน

เห็ดไคบานขายเป็นกิโลละ 20 บาท

เห็ดไคจุมขายเป็นกิโลละ 60 บาท

เห็ดปลวกกิโลละ 100 บาท

เห็ดอะไรทำอาหารอร่อย เห็ดไค ปลวก ก่อ

เห็ดน้ำหมากกอง กองละ 10 บาท

เห็ดก่อ กองละ 10 บาท

ครั้งหนึ่งเก็บเห็ดได้ 200 บ.

ด.ญ.นิตยา พุศรี ผู้สัมภาษณ์

นางนาง (ไม่บอกนามสกุล) ผู้ให้สัมภาษณ์

ถามเรื่องเห็ด

ไปเก็บเห็ดก็ครั้งแต่ละเดือน

- 10 ครั้ง เอามาขาย กองละก็บาท 20 บาท

เดือนหนึ่งก็บาท 50-100

ถ้าไปเก็บมากินจะไปเก็บกี่ครั้ง

- 5-6 ครั้ง เก็บได้มากก็จะเอามาขาย ถ้าจะขายชามหนึ่ง(ส่วนหนึ่ง)จะเอาไว้กินด้วย

ทำ(ถ้า)จะขายเป็นกิโล จะขายก็บาท

- 100 บาท 50 บาท 80 บาท

กิโลละกิโลจะมีราคาถูกและไม่ถูก

แต่ละเดือนจะขายได้ก็บาท 100-200 บาท

ด.ช.ปัญญา ทองคำ ผู้สัมภาษณ์
พ่อใหญ่จิตร หวังผล ผู้ให้สัมภาษณ์

เลื้อย(เหลื้อ)กินก๊วย

ขายเป็นกิโลละ 20 บาท

เห็ดทำมะดา(ธรรมดา)โล 60 บาท

เห็ดโค โลละก๊ 60 บาท บาน 30 บาท

เห็ดปลวก(ปลวก) 20 บาท

ปีหนึ่ง 40 ครั้ง

หนึ่งครั้ง 150 บาท

1 แง (แกง) 2 เหินอง (นึ่ง) 3 ย่างตำปอน (ย่างตำปอน หมายถึงย่างแล้วทำน้ำพริกเห็ด)

ด.ญ.ทิตา โสมณาว์ตร ผู้สัมภาษณ์
แม่ใหญ่สี โสมณาว์ตร ผู้ให้สัมภาษณ์

ขายกองละ 10 บาท

ขายกิโลละ 50 บาท

เก็บไปขาย - เก็บไปกิน ✓

เห็ดแต่ละชนิดทำอาหารอะไรอร่อยที่สุด

เห็ดปลวก แกง

เห็ดก่อ นึ่ง

เห็ดระโงก แกง

เห็ดแต่ละชนิดทำอาหารอะไรได้บ้าง

เห็ดโค ตำปอน แกง นึ่ง

เห็ดขนขาว แกง

เห็ดเผาะ ลาบ แกง

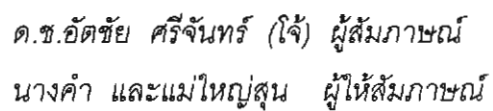
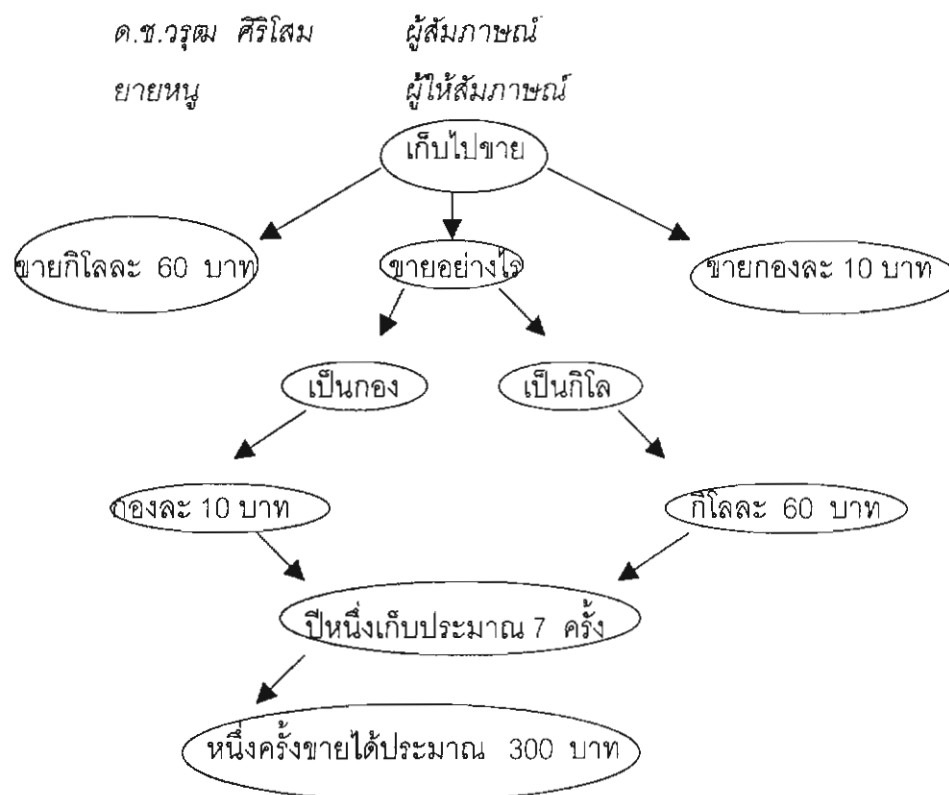
ปีหนึ่งเก็บประมาณกี่ครั้ง 30 ครั้ง

ด.ช.เกรียงศักดิ์ ผู้สัมภาษณ์
 นางราตรี อองอาจ ผู้ให้สัมภาษณ์
 เก็บไปขาย
 ขายเป็นกิโล บานกิโลละ 20 บาท
 จี้ โล(กิโล)ละ 60 บาท
 เก็บเห็ด 120 วัน
 เดือนหนึ่งขายได้ประมาณ 100 หรือ 200 บาท
 เห็ดไคเอามาทำน้ำพริกเห็ด
 ปลวกเอามาแกงกิน
 ปีหนึ่งเก็บเงินได้ประมาณ 1,000 หรือ 2,000 บาท

ด.ช.จิระศักดิ์ ทองบ่อ (อิด) ผู้สัมภาษณ์
 เขียนเห็ดแม่ฮ้าง ผู้ให้สัมภาษณ์
 การเก็บเห็ดขึ้นอยู่กับสถานที่เห็ดเกิดมากหรือน้อย ส่วนมากจะเก็บมากิน ถ้าได้มากก็นำไป
 ขาย มีคนมารับตอนเช้า วันหนึ่งๆ จะขายได้วันละ 50-100 บาท

ด.ช.นรินทร์ มีศิริ ผู้สัมภาษณ์
 นางบุญจันทร์ เผ่าเพ็ง ผู้ให้สัมภาษณ์
เก็บไปขาย
คำถาม

ขายกิโลละ 60 บาท กองละ 20 บาท
 1 วัน ขายได้ 200
 1 เดือนเก็บประมาณ 20 ครั้ง
 1 ปี ได้เงินประมาณ 9,000 บาท
 1 เดือนได้เงินประมาณ 800 บาท

หากเราให้โจทย์กว้าง ๆ ไม่กำหนดรูปแบบที่ตายตัวจะพบว่าเด็กจะคิดและสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นแบบอย่างเฉพาะตัว ทำให้ครูรู้จักนักเรียนมากขึ้น และสามารถประเมินความสามารถของเด็กหลาย ๆ ด้าน เช่น ความสามารถด้านการใช้คำ การใช้ภาษา ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นต้น

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ของนักวิจัย พบว่า การออกแบบการบันทึกข้อมูล และแบบสัมภาษณ์จะมีความหลากหลาย การบันทึกข้อมูลมีความแตกต่างในรายละเอียดของการสื่อข้อมูล และการเขียนที่มีคำมติดอยู่มาก ทำให้พบข้อปรับปรุงในการเขียนของนักเรียน ซึ่งในการเรียนปกติจะเขียนคำตามหนังสือ ขาดการเขียนโดยอิสระทำให้ไม่ค่อยค้นพบข้อบกพร่องของนักเรียนในสิ่งนี้ ที่สำคัญนักเรียนส่วนใหญ่ที่เขียนหนังสือผิดต่างมีความพยายามที่จะเขียนแบบสัมภาษณ์นี้ให้แล้วเสร็จ แสดงถึงความอยากเรียน อยากรู้ อยากมีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้ ซึ่งน่าจะเป็นพื้นฐานสำคัญให้นักเรียนสามารถเรียนรู้การเขียนอย่างมีความสุข และการคิดที่เป็นกระบวนการต่อไป

เรียนรู้อย่างบูรณาการ

"เห็ด....เห็ด....เห็ด..." เด็กชายอัทธัย หรือ "โจ้" ไม่ได้ติดอ่างแต่อย่างใด ครูทุกคนที่โรงเรียนคำเม็กฯ รู้ดีว่าโจ้อ่านและเขียนไม่ค่อยคล่อง เสียงอ่านที่ดูเหมือนคนติดอ่างทำให้เพื่อน ๆ หัวเราะคิกคัก

"หัวเราะเพื่อนทำไม โจ้เขามานำเสนอก็แสดงว่าเขามีความสามารถ" ครูต้องคอยปรามเด็ก ๆ และยืมให้กำลังใจโจ้

โจ้รูปที่วาดเองขึ้นให้เพื่อนดู ไม่ละความพยายามที่จะอ่าน ตัวหนังสือได้ภาพ (ที่เพื่อนกลุ่มเดียวกันช่วยเขียนให้)

"ก-อ-ก-อ-ไม้เอก---" ครูช่วยสะกดให้ทีละตัว

"ก-อ-เห็ดก-อ" โจ้ต่ออย่างรวดเร็ว นัยตาเป็นประกาย และไล่อ่านไปจนครบทุกภาพที่บรรจงวาดสุดฝีมือ

แม้จะอ่านและเขียนไม่ค่อยเก่ง แต่โจ้แสดงลักษณะผู้นำออกมาอย่างเด่นชัด ทุกครั้งโจ้จะต้องออกมาเสนองานกลุ่ม พุดจาโต้ตอบกับครูอย่างมีความสุข ไม่เหลือวิแววของคนไม่สนใจเรียนแม้แต่น้อย ลักษณะเด่นของโจ้คือช่างคิด กล้าพูด กล้าแสดงออก วาดรูปสวย มีความเป็นผู้นำ เข้าร่วมทุกกิจกรรมอย่างกระตือรือร้น และชอบช่วยเหลืองานครู หากไม่นับการอ่านและเขียนแล้วโจ้แทบไม่เหลือวิแววของเด็กเรียนอ่อนแต่อย่างไร

จิระศักดิ์

เด็กชายจิระศักดิ์ หรือ "อืด" เป็นคนเจี๊ยบ ๆ ซื่อาย ไม่ค่อยกล้าแสดงออก อืดเป็นเด็กน่าตาดี คมเข้ม มักจะยิ้มแล้วก็ก้มหน้าไม่ยอมสบตาครู (แต่พอครูเผลอก็จะเล่นสนุกอย่างสุดเหวี่ยง) อืดเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งไม่เคยขาด

อืดเคยตกน้ำเกือบตายตอนอายุ 5 ขวบ ทุกคนเชื่อว่าเป็นสาเหตุทำให้อืดคิดอะไรซ้ำ เรียนไม่ทันเพื่อน แทบจะอ่านและเขียนหนังสือเองไม่ได้ ถึงจะคิดซ้ำ แต่อืดก็แสดงให้เห็นว่ามีความพยายามที่จะทำงาน ถึงแม้งานนั้นจะเกิดจากการลอกเพื่อนก็ตาม ปมด้อยของอืดทำให้ขาดความมั่นใจในตัวเอง ไม่พูดได้ตอบกับครู แม้เวลาที่ถามด้วยคำถามง่าย ๆ

"วันนี้เก็บเห็ดได้ไหมลูก" ครูลูบหัวลูกศิษย์ตัวน้อยด้วยความเอ็นดู อืดก้มหน้านิ่ง ท่าทางขัดเขิน

"ได้ไหม..หือ" ครูพยายามอีกครั้งพร้อมกับเอาแขนกอดไหล่ อืดไว้ แล้วยิ้มให้กำลังใจ

"ได้ครับ" อืดงยหน้าอ้อมาย ๆ ท่ามกลางความโล่งใจของครูที่แอบลุ้นกลัวนักวิจัยตัวน้อยไม่ตอบ

"เก่งมากลูก" ครูรู้สึกอย่างที่สุดจริง ๆ เพราะสำหรับอืดแค่นี้ครูก็พอใจแล้ว

เรื่องราวของอืดยังไม่จบแค่นี้ หลายวันต่อมาเจอยายของอืดที่ตลาดบ้านคำเม็ก ยายเล่าว่า....วันหนึ่งอืดขอให้ยายพาไปหาพระที่วัด

"แม่ใหญ่พาขอยไปวัดแน"

"มึงซิไปเห็ดหยังบักอืด"

"ข้อยอยากเปลี่ยนสมอม ซิได้คิดทันมุ (เพื่อน)"

หากไม่ได้คุยกับยายคงไม่รู้ว่่าอืดทุกซัรือนเพียงใดกับความคิดปึกที่เกิเกิดขึ้นกับตัวเอง ครูก็คงจะอดโมโหไม่ได้เมื่อลูกศิษย์ตอบคำถามง่าย ๆ ไม่ได้ ทั้งครูและลูกศิษย์นับวันจะห่างไกลจากคำว่า "การเรียนรู้โดยใช้เด็กเป็นศูนย์กลาง"

ท่ามกลางกระแสของการปฏิรูปการศึกษาที่ฟังดูเหมือนเป็นความหวังของทุกคน ในทางปฏิบัติครูได้แต่หันรีหันขวางเพราะไม่รู้จะเริ่มตรงไหนดี

กรณีของใจและอืดทำให้ครูรู้ซึ่่งว่า ความสามารถของเด็กมีมากกว่าการอ่านออก เขียนได้ หรือบวก-ลบเลขคล่องเท่านั้น แต่เด็กยังมีมิติอื่น ๆ ที่เรามองเห็นผ่านกระบวนการเรียนรู้อันหลากหลาย จึงน่าจะให้ความสนใจและสนับสนุนสิ่งที่เขาถนัด เช่น ความเป็นผู้นำ ความสามารถในการเชิงศิลปะ การแสดงน้ำใจเล็ก ๆ น้อย ๆ ในการช่วยเหลือเพื่อน ช่วยครูถือของ ซึ่งเป็นมิติของความดีงามที่นับวันจะหายไปจากสังคมไทย หรือกรณีของอืดที่มีความพยายามที่จะเรียนรู้โดยการอยากเปลี่ยนสมอม สิ่งเหล่านี้ตอกย้ำว่า หากเราจะประเมินความสามารถของเด็ก ๆ แค่ข้อสอบอย่างเดียวคงไม่พอ

เด็กกับนิทาน

หลังเสร็จงานก่อนกลับบ้านครูจะเล่านิทานให้เด็กฟังเป็นการให้รางวัลที่ทุกคนตั้งใจทำงานเด็ก ๆ ชอบกิจกรรมนี้ที่สุด จะคอยทวงครูอยู่เสมอ นิทานที่เล่าให้เด็ก ๆ ฟังบางครั้งก็เป็นเรื่องสนุกสนาน บางครั้งเป็นเรื่องที่มีคติสอนใจ อาทิ เช่น พระแม่โพสพ (สอนให้เด็กรู้จักบุญคุณของข้าว) อาหารขยะ (สอนให้เด็กเลือกกินอาหารที่มีประโยชน์) ยายเข้าปากกว้าง (สอนให้เด็กรู้จักมารยาทในการหา ไอ หรือจาม) รามเกียรติ์ (ตอนกำเนิดทศกัณฐ์ สีดานางในรอยไถ หนุมานเผากรุงลงกา) หรือบางครั้งครูก็อ่านหนังสือเรื่องแฮรี่พอตเตอร์ให้ฟัง เด็ก ๆ ต่างรอคอยเวลาที่จะได้ฟังนิทานอย่างใจจดใจจ่อ.....

.....เมื่อตอนนางสีดาเกิด พิเภกน้องชายของทศกัณฐ์ผู้มีความสามารถในการทำนายอนาคตได้อย่างแม่นยำบอกว่า นางจะเป็นเหตุให้ทศกัณฐ์ตาย ทศกัณฐ์จึงสั่งให้ทหารนำนางไปฆ่าทิ้งเสีย ทหารเกิดใจอ่อนฆ่าไม่ลงจึงเอาไปฝากไว้กับฤาษี จากนั้นจึงฆ่าหมูและเอาหัวใจกลับไปบอกทศกัณฐ์ว่าได้ฆ่าทหารน้อยแล้ว พระฤาษีได้อ่านนางสีดาไปฝากไว้กับพระแม่ธรณี (โดยการฝังดินไว้) เวลาผ่านไป 18 ปี ฤาษีจำไม่ได้ว่าได้ฝังนางสีดาไว้ตรงไหน ได้ใช้ไถไปไถหา และตั้งชื่อว่า สีดา หรือนางในรอยไถ.....

สีดานั้นรูปร่างหน้าตาสวยสดงดงามลือไปถึง 3 โลก เป็นเหตุให้เกิดสงครามแย่งชิงนางขึ้นระหว่างทศกัณฐ์กับพระราม (พระนารายณ์อวตารลงมาเกิดในโลกมนุษย์เพื่อปราบทศกัณฐ์) สงครามยืดเยื้อ กินเวลานาน ทั้ง 2 ฝ่ายต่างล้มตายกันเป็นจำนวนมาก ข้างฝ่ายทศกัณฐ์นั้นเก่งกล้าและมีพวกมาก ส่วนพระรามได้หนุมาน (มีลักษณะพิเศษคือหาเป็นดาวเป็นเดือน ด้วยความที่เป็นลูกของพระพราย เวลาตายเมื่อลมพัดมาก็จะฟื้น)

ทศกัณฐ์ถอดหัวใจได้ทำให้ฆ่ายังไงก็ไม่ตาย สุดท้ายหนุมานทหารเอกของพระรามได้รู้ที่ซ่อนดวงใจจึงฆ่าทศกัณฐ์ตายและเผากรุงลงกาของทศกัณฐ์เสีย หากเอามือปิดหูจะได้ยินไฟที่กำลังลุกไหม้อยู่จนบัดนี้ (เล่ามาถึงตรงนี้ครูพาเด็ก ๆ เอามือปิดหูทั้งสองข้างเพื่อฟังเสียงไฟไหม้ "โห!!! ได้ยินจริง ๆ ด้วย")

เมื่อครูเล่าว่ารอบ ๆ กำแพงวัดพระแก้วมีภาพเขียนเรื่อง รามเกียรติ์ตั้งแต่ต้นจนจบสวยงามยิ่งนัก เด็ก ๆ ถามว่า "ครูพาพวกหนูไปดูหน่อยได้ไหม"

นิทานเป็นกิจกรรมหนึ่งที่นอกจากจะให้ความเพลิดเพลินแล้ว เด็ก ๆ ยังได้เรียนรู้ภาษา ช่วยเสริมจินตนาการ เป็นคติสอนใจ อย่างไม่รู้ตัว นิทานก่อนนอนซึ่งบัดนี้ได้ห่างหายไปจากสังคมไทยเหลือเพียงละคร โทรทัศน์ที่ไม่อาจทดแทนความรักความอบอุ่นของพ่อแม่ที่เฝ้าเพียรอบรมลูกผ่านนิทานที่เลือกสรรแล้วเป็นอย่างดี เพื่อลูกจะได้เติบโตเป็นคนดีของสังคมสืบไป นิทานจึงเป็นสิ่งที่ครูน่าจะได้อีกศึกษาและฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ

นิทรรศการในวัด

เราพาเด็กไปศึกษาความจริงจากปาดงมะไฟ ไปเก็บเห็ด แล้วสังเกตธรรมชาติของเห็ด นำมาวาดภาพ บันทึก เขียนเรื่องจากเห็ด เมื่อทำงานมาได้ระยะหนึ่งแล้วเด็กมีผลงานมากจึงอยากนำไปแสดงให้ผู้ปกครองดู เราวางแผนกันว่าจะจัดนิทรรศการในโรงเรียน แต่ในชีวิตจริงเราจะพบว่า ร้อยวันพันปีพ่อแม่ผู้ปกครองก็ไม่เคยเดินเข้าโรงเรียนเลย โดยวิถีชีวิตตกเย็นมาเขาไปรวมกันในตลาดของหมู่บ้าน ในที่สุดเราจึงไปจัดนิทรรศการในวัดซึ่งอยู่ติดตลาด และกว้างขวางเหมาะแก่การจัดนิทรรศการเป็นอย่างยิ่ง

ก่อนถึงวันจัดนิทรรศการ มีการประชุมเพื่อวางแผนการดำเนินงานและแบ่งหน้าที่กันทำ เด็ก ๆ ช่วยกันเขียนโปสเตอร์เชิญชวนผู้ปกครองมาชมนิทรรศการ และนำไปติดตามที่ต่าง ๆ ที่คิดว่าคนจะสนใจอ่าน เช่น ตามเสาไฟฟ้า ข้างทางข้าว ฯลฯ แต่เท่าที่สัมผัสถามผู้ปกครองที่มาร่วมงาน พบว่ากิจกรรมเขียนโปสเตอร์ไม่ค่อยได้ผลนัก ส่วนใหญ่คนมาเพราะได้ยินเสียงประกาศจากหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้านมากกว่า

กิจกรรมในงาน นอกจากจะนำผลงานเด็กไปจัดนิทรรศการแล้ว ยังมีการแสดงดนตรี (ดนตรีเป็นกิจกรรมหนึ่งที่เด็ก ๆ ชอบ เราจึงแทรกเข้าไปในกระบวนการเรียนรู้ ตัวอาจารย์พินิจเองก็เป็นผู้ฝึกสอนวงดุริยางค์อยู่ด้วย) การทอดข้าวเกรียบเห็ดโค มีการนำเสนอภาพกิจกรรมโดยใช้โปรเจคเตอร์ (ลงทุนเช่าเขามา) ทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองรวมทั้ง เด็ก ๆ สนใจมากเหมือนดูหนัง ที่พิเศษก็คือเป็นหนังที่แสดงโดยลูกหลานของเขาเอง

ศาลาวัดที่ว่าใหญ่แน่นขนัดไปด้วยผู้คนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ประกอบด้วยกรรมการหมู่บ้าน อบต. พระสงฆ์ ครู นักเรียน เด็กเล็ก เด็กโต เด็กวัยรุ่น ไปจนถึงพ่อแม่ผู้ปกครอง ปู่ย่าตายาย รวมแล้วประมาณ 250 ชีวิต เรามีการพูดถึงบทบาทของผู้ใหญ่ต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของบุตรหลาน พูดถึงศักยภาพของเด็กซึ่งไม่ได้ด้อยไปกว่าเด็กที่อื่น ๆ ดังจะเห็นได้จากผลงานที่นำมาแสดง

เนื่องจากเป็นหน้าหนาวเราเกรงว่าจะรบกวนเวลาทำงานจึงจัดกิจกรรมช่วงกลางวัน (6 โมงเย็นถึงประมาณ 3 ทุ่ม) แต่ปรากฏว่าเราคาดผิดตามเคย ผู้ปกครองหลายคนบอกว่า "คราวหน้าจัดหัวค่ำกว่านี้หน่อย เพราะมืดจนมองไม่เห็นเวลาลูกเล่นดนตรี"

ปั้นเห็ด

เมื่อไปเก็บเห็ดหลายวันแล้ว วาดรูปเห็ดก็แล้ว เขียนเรียงความจากเห็ดก็แล้ว มารายงานหน้าชั้นก็แล้ว เย็นวันหนึ่งลูก ๆ ของเราซึ่งตามไปทำกิจกรรมที่โรงเรียนทุกครั้ง เอาดินน้ำมันมาปั้นเป็นรูปเห็ดเล่นกันอย่างสนุกสนาน ทำให้กิจกรรมการปั้นเห็ดจากกระดาษหนังสือพิมพ์ได้ต่อเติมขึ้นจากเดิมซึ่งไม่มีในแผน แต่เนื่องจากครูเองก็ขาดประสบการณ์ในการเอากระดาษหนังสือพิมพ์มาปั้นเป็นรูปต่าง

ๆ (ถามจากเพื่อนคร่าว ๆ นี่น่าจะง่าย) ทำเอากิจกรรมวันนั้นทุลักทุเลสุดจะบรรยาย ทั้งเด็กและครู เนื้อตัวมอมแมมเต็มไปด้วยเศษเล็กเศษน้อยของกระดาษหนังสือพิมพ์ พื้นห้องเรียนเลอะเทอะจนนึกไม่ออกว่ากิจกรรมนี้จะสามารถบูรณาการเข้ากับหลักสูตรการเรียนการสอนปกติได้หรือไม่ แต่ในที่สุดวันนั้นเราก็ได้เห็ดที่ป็นจากกระดาษหนังสือพิมพ์ เด็ก ๆ ช่วยกันทำความสะอาดห้องเรียนไม่ทิ้งรอยสกปรกไว้แม้แต่หยดน้ำ วันนั้นจึงได้รับรางวัลเป็นนิทาน 2 เรื่องตามคำขอ

ก่อนจากกันนักวิจัยตัวน้อยคนหนึ่งเอ่ยว่า “ครูครับ เป็นหยังพาเห็ดแนวยากแอะ (ทำไมพาทำอะไรที่ยากจัง) ถ้าพวกผมเอาดินเหนียวมานั้นแล้วไวกว่านี้แถมงามกว่านี้อีก” ว่าแล้วก็เดินยิ้มกริ่มกลับบ้านไป ปลอ่ยให้ครูยืนยิ้มอยู่นาน นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่าจะทำอะไรปรึกษากันก่อนนะ พวกผมก็รู้อะไร ดี ๆ ที่ครูยังไม่รู้อีกเยอะ...

คืนชีวิตให้ผืนป่า

หลังวันแม่แห่งชาติไม่นาน ครูและนักเรียนมีโอกาสดำรงปฏิบัติหน้าที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์จากการเดินป่าเก็บเห็ด เด็ก ๆ เล่าถึงสิ่งที่ตัวเองได้เรียนรู้ด้วยความสนุกสนาน สรุปได้ว่าป่ามี 2 ลักษณะที่ต่างกัน กล่าวคือ ป่าที่ใกล้บ้านค่าน้ำเกียงมีความสมบูรณ์ค่อนข้างมาก ส่วนชายป่าที่ติดกับบ้านค่าน้ำเกียงนั้นเป็นป่ามะม่วงหิมพานต์ที่ถูกทดแทนป่าเดิมซึ่งถูกทำลายไป ทำให้เกิดความสงสัยว่า “ทำไมป่าบ้านเราจึงมีต้นไม้ไม่ค่อย” ได้คำตอบสำเร็จรูปว่าเพราะมีคนตัดไม้ทำลายป่า จึงมาถึงคำถามที่ว่า “แล้วเราจะทำอย่างไรกันดี” คำถามนี้ทำให้พวกเราได้ช่วยกันปลูกต้นไม้ในเวลาต่อมา

23 สิงหาคม 2544 ต้นยางนา 1,000 ต้น โดยความอนุเคราะห์ของป่าไม้เขตจังหวัดอุบลราชธานี ได้ถูกแห่โดยขบวนของนักเรียน ครู ชาวบ้าน และพระสงฆ์ (เจ้าคณะตำบลทุ่งแต้) บรรยากาศเต็มไปด้วยความครึกครื้นของวงดุริยางค์ค่าน้ำเกียงแบนด์ จากบ้านสุป่า

เสร็จสิ้นจากพิธีรับศีล คนประมาณ 200 คน ได้ช่วยกันปลูกต้นไม้เสร็จภายในครึ่งชั่วโมง นอกจากจะอิ่มท้องด้วยขนมจีนน้ำยาแล้ว พวกเรายังกลับบ้านพร้อมบุญที่ตนได้สำหรับลูกหลาน

ศิลปะกับเด็ก

เด็กกับธรรมชาติมีสิ่งๆ ที่เหมือนกันมากอยู่อย่างคือ ความมหัศจรรย์ที่เราไม่มีวันเรียนรู้ได้หมดความสามารถในเชิงศิลปะนับเป็นหนึ่งในอีกหลาย ๆ สิ่งที่มีในตัวเด็กซึ่งสะท้อนค่ากล่าวข้างต้นได้เป็นอย่างดี

งานทุกชิ้นของเด็กตกแต่งด้วยภาพวาดและสีส้น สุดแล้วแต่เด็กจะจินตนาการได้ แรก ๆ กิจกรรมวาดภาพถือเป็นปกติที่มีสอดแทรกอยู่ทุกครั้ง เป็นสิ่งที่เด็ก ๆ ทุกคนชอบมาก

เพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนาศักยภาพยิ่งขึ้น เราได้เชิญอาจารย์วิชา พรหมจันทร์ นักวาดภาพการ์ตูนอิสระ มาแนะเทคนิคการวาดภาพการลงสี และองค์ประกอบของภาพ นอกจากนี้อาจารย์ยังได้สอนให้เรา รู้จักกับ concept ของแต่ละภาพอีกด้วย น้อยนักที่เด็กบ้านนอกอย่างเราจะมีโอกาสที่ดีแบบนี้ หลังจากนั้นเด็กหลายคนก็มีผลงานที่โดดเด่นขึ้นจนเราประทับใจ

เมื่อครั้งที่อาจารย์พรทิพย์ จาก สกว. ส่วนกลางมาติดตามเยี่ยมโครงการวิจัยของเรานั้น เราเอาผลงานที่มีอยู่มากมายให้อาจารย์ดูอาจารย์พูดซ้ำแล้วซ้ำอีกว่า "เด็กทำได้ไง???" เราตอบอาจารย์ว่า "มันเป็นธรรมชาติของเด็ก"

ขอเพียงผู้ใหญ่ให้ออกสกับเด็กเท่านั้น ที่เหลือเด็กจัดการเอง

ค่ายเด็กรักษ์ป่า

ช่วงปลายปี 2544 ขณะที่เรากำลังทำงานวิจัยอย่างเอาจริงเอาจังอยู่นั้น เด็ก ป.6 ของเรา 23 คน มีโอกาสไปเข้าค่ายของโครงการป่าชุมชน เป็นโครงการของ NGOs ที่บ้านโคกมนัส (หมู่บ้านที่อยู่ติดกับป่าอีกหมู่บ้านหนึ่ง)

เราได้เห็นศักยภาพของเยาวชนจากบ้านคำฮี ที่ไปช่วยเป็นพี่เลี้ยงแก่น้อง ๆ ที่ไปเข้าค่าย ประกอบกับเห็นว่าค่ายดังกล่าวจะเป็นการเสริมประสบการณ์และปลูกฝังสำนึกในการรักป่าให้กับเด็ก ๆ ของเรา จึงเกิดค่ายเด็กรักษ์ป่า ฝีมือการทำค่ายของเยาวชนล้วน ๆ เป็นค่ายแรกที่สร้างความภูมิใจให้ทีมพี่เลี้ยง เป็นรูปธรรมของการ empowerment ที่เราก็กึ่งค้นพบเช่นกัน

2 วัน กับ 1 คืน ได้ทำอะไรกับเรามากมาย เหมือนยิงปืนนัดเดียวได้นกเป็นฝูง

สมาชิกค่ายจำนวน 72 คน (รวม ป.4 กับ ป.5) พร้อมสัมภาระ ที่เตรียมมาเป็นภาพที่ก่อให้เกิดความประทับใจแก่ผู้พบเห็นไม่น้อย กิจกรรมอันหลากหลายถูกบรรจุไว้ในค่ายอย่างครบครัน ไม่ว่าจะเป็น แรลลี่สัตว์ป่า ส่องห้วยทรัพยากรป่า สุนทรียธรรมชาติ เกมพรางตา เกมสีกวางน้อย กิจกรรมตักบาตรตอนเช้า ยังไม่รวมกิจกรรมนันทนาการทั้งเกมส์และเพลงอีกนับไม่ถ้วน ตั้งแต่วันแรกจนวันสุดท้ายที่จากกัน สร้างความประทับใจจนเรียกน้ำตาจากชาวค่ายได้อย่างถ้วนหน้า

ความประทับใจของชาวค่ายถูกบรรจุไว้ในหนังสือสรุป/ประเมินผลค่ายที่เด็ก ๆ ช่วยกันทำเป็นหนังสือที่มีเพียงเล่มเดียวในโลก (เนื้อหาโดยละเอียดแสดงในภาคผนวก)

เยี่ยมต้นไม้

ตกหน้าแล้ง เด็ก ๆ ชวนกันไปเยี่ยมต้นไม้ที่ปลูกไว้ ก่อนจะไปก็วางแผนกันว่าจะจัดการอย่างไรกับการไปครั้งนี้ ตกลงกันว่าให้เด็กจับคู่กัน คนหนึ่งมีหน้าที่วัดความสูงของต้นไม้ และคอยนับว่าต้นไม้แต่ละต้นมีกี่ใบ ส่วนอีกคนบันทึกลงสมุด โดยใช้ลากล้อวัดก่อนจากนั้นจึงใช้ไม้บรรทัดวัดอีกที

พอถึงเที่ยงวันทุกคนเตรียมห่อข้าว เตรียมน้ำ วันนี้เราจะไปกินข้าวปากัน เสียงร้องเพลง เสียงหยอกล้อกันดังแว่วไปตามทาง ถึงที่หมายทานข้าวเรียบร้อย ทุกคนแยกย้ายกันไปหาต้นไม้ด้วยความตื่นเต้น เสียงร้องโหวกเหวก "นี่ไงเจออีกต้นแล้ว" "โอ้โฮ! ต้นสูงมากเลย" ต้นไหนวัดแล้วให้หากลากล้อไว้เป็นเครื่องหมายให้เพื่อนรู้

เพื่อความแน่ใจว่าได้วัดต้นไม้ทุกต้น ทุกคนจึงเข้าแถวแล้วเดินวนเหมือนเข็มนาฬิกาจนแน่ใจว่าครบทุกต้นแล้วจึงเดินทางกลับ

ข้อมูล ที่นักเรียนออกแบบการบันทึก ออกแบบการไปสำรวจ เพื่อนำมาวิเคราะห์ หรือประมวลข้อมูล เช่น จะวัดความสูง นับจำนวนใบ เพื่อแสดงถึงการเจริญเติบโตของต้นไม้ นับจำนวนเพื่อแสดงถึงว่ามีต้นไม้ที่ไม่ตาย/ตายกี่ต้น การใช้ไม้ยาววัดความสูงแล้วจึงนำมาวัดกับไม้บรรทัด ในกรณีที่ดินไม้สูงกว่าไม้บรรทัด เป็นต้น เมื่อแต่ละกลุ่มสำรวจแล้วเสร็จจะนำข้อมูลทั้งหมดมารวมกันเพื่อให้ทราบจำนวนต้นไม้ ความสูง จำนวนใบ แล้วมาอภิปรายแนวโน้มการเจริญเติบโตของต้นไม้ที่เขาปลูก การเรียนรู้ดังกล่าวถือเป็นการบูรณาการในวิชาคณิตศาสตร์ (การบันทึกข้อมูลในรูปตาราง ความเรียง การวัด การบวก) ภาษาไทย (การเขียนการพูด การคิดการเขียนสรุป) สปช. (สิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ธรรมชาติ) สสน. (การทำงานกลุ่ม คุณธรรม ความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่) และที่สำคัญการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมดังกล่าว พบว่า นักเรียนมีความสุขในการเรียนรู้สังเกตจากขณะเดินสู่ป่าเพื่อเก็บข้อมูลนักเรียนจะเฮฮา ร้องเพลง หยอกล้อ กระจกกระแฉะ ตื่นเต้น และทำการสำรวจอย่างจริงจัง นักเรียนได้มีโอกาสคิดออกแบบนำเสนอข้อมูลที่สำรวจได้ ส่วนใหญ่เด็ก ๆ ทำเป็นตารางแสดงจำนวนต้นไม้ จำนวนใบ ความสูง บางกลุ่มทำตารางเสนอแล้วยังมีการสรุปปิดท้ายด้วยตารางอีกครั้ง

เด็ก ๆ ตีใจมากที่พบว่าต้นไม้รอดเกินครึ่ง ในระยะยาวชายป่าด้านที่ติดหมู่บ้านของเราจะอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งอาหารสำหรับพวกเราทุกคน

การสำรวจต้นไม้ (ต้นยาง) ที่ปลูกในกิจกรรมคืนชีวิตสู่ผืนป่า
สำรวจวันที่ 11 มกราคม 2545

ต้นไม้	ความสูง (ซ.ม.)	จำนวนใบ (ใบ)
1	62	2
2	56	5
3	53	0
4	36	2
5	37	1
6	65	0
7	38	2
8	28	3
9	ตาย	-
10	ตาย	-
11	ตาย	-
12	ตาย	-
13	35	2
14	67	2
15	ตาย	-
16	54	0
17	ตาย	-
18	40	3
19	56	1
20	55	2
21	45	4
22	50	2
23	ตาย	-

สรุป

จำนวนทั้งหมด		ความสูง (ซ.ม.)							จำนวนใบ(ใบ)	
ไม่ตาย	ตาย	0-10	11-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	0-2	3-5
16	7	0	0	1	5	2	5	3	16	4

ผู้สำรวจ

ด.ญ. ประภาภรณ์ สุระพันธ์

ด.ญ.อมรรัตน์ ทองคำ

ทัศนศึกษา กิจกรรมแทรกก่อนปิดโครงการ

การไปทัศนศึกษา เกิดขึ้นเนื่องจากการเล่านิทานเรื่องรามเกียรติ์ให้เด็กๆ ฟัง เด็กๆ ชอบมาก เพราะเรื่องรามเกียรติ์มีหลายตอน เช่น ตอนกำเนิดนางสีดา ซึ่งพอครูเล่าจบ ก็มีการแลกเปลี่ยนซักถามกัน ครูเล่าว่าที่วัดพระแก้วที่กรุงเทพฯ มีภาพวาดรามเกียรติ์อยู่รอบๆ กำแพงวัด สวยงามมาก เด็กก็เลยอยากเห็น อยากไปเที่ยว อยากไปทัศนศึกษา แต่เมื่อครูวิเคราะห์ดูแล้ว ก็ลงความเห็นว่าการเดินทางไปกรุงเทพฯ ใช้เวลานาน และมีค่าใช้จ่ายสูง เพราะระยะทางไกลมาก ก็เลยจัดกิจกรรมทัศนศึกษาในพื้นที่ใกล้ ๆ ให้เป็นของขวัญแก่เด็ก ๆ ก่อนที่จะปิดโครงการวิจัย

เด็ก ๆ ตื่นเต้นแทบนอนไม่หลับเมื่อครูตอบตกลงจะพาเด็ก ๆ ไป ทัศนศึกษา วันเดินทางครูเอารถไปรับเด็กที่โรงเรียนแต่เช้า แม้จะรู้สึกแปลกใจที่ไม่เห็นอีดแต่เมื่อเด็ก ๆ บอกว่าไม่มีใครเห็นจึงเข้าใจว่าอีดไม่เข้าร่วมกิจกรรมนี้

ครูพาเด็ก ๆ ไปเยี่ยมกลุ่มเยาวชนศรีฐาน อำเภอป่าต้ว ที่รวมตัวกันขายไอศกรีม โดยได้ช่วยกันทำศาลาไอศกรีมจากดินและลงขันกันด้วยทุนเริ่มต้นที่ 10,000 บาท เด็ก ๆ รวมทั้งครูพากันส่งไอศกรีมชนิดที่เรียกว่าดักกันไม่ทัน อาจารย์พินิจลงทุนควักกระเป๋าหมดไปหลายเงิน หลังจากนั้น พี่อะหรือ วรณะ เขียวคราม ผู้นำกลุ่มเยาวชน ได้เล่าความเป็นมาของการขาย ไอศกรีมให้น้อง ๆ ฟังว่าเกิดจากการที่ต้องพลัดบ้านเกิดไปทำงานที่กรุงเทพฯ ชีวิตเต็มไปด้วยความลำบาก จึงกลับบ้านพร้อมความฝันอยากสร้างงานในชุมชนของตน และยังมุ่งมั่นที่จะเรียนให้จบปริญญาตรี จันท์-ศุภร์ พี่อะจึงไปเรียนที่สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี เสาร์-อาทิตย์ มาดูแลร้านไอศกรีมร่วมกับเพื่อน ๆ และยังเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอีกหลายกิจกรรม เช่น เป็นแกนนำในการจัดชวนกลุ่มเยาวชนเข้าร่วมงานประเพณี บุญบั้งไฟของศรีฐาน แกนนำการจัดงานลอยกระทง เป็นต้น

ตอนเที่ยงขณะที่พวกเรากำลังรับประทานอาหารอยู่นั้น รถปิกอัพคันหนึ่งก็เข้ามาจอดเทียบที่ร้านดิน เสียงเด็กเริ่มฮือฮาเมื่อเห็นอืดเดินนำหน้าคุณยายและคุณลุงตรงมายังร้านไอศกรีม

“เป็นหยังป๋า (รอ) อืดแน บ่เบ็งแง (ดูแล) กันเลย” ยังไม่ทันนั่งคุณยายก็ต่อว่าต่อขานเพื่อน ๆ ของอืด เด็กหลายคนช่วยกันอธิบายให้คุณยายหายข้องใจว่านี่คืออืดไม่มา

“ป๋าจ้งได้ มันลืมห่อข้าวเลน (วิ่ง) กลับมาเอาอยู่บ้าน พอกลับมารถกะไปแล้ว ยายกำลังนอนหลับ ๆ บักอืดมันไปฮ้างให้ ว่าจ้งได้กะบ่ยอม มือคิ่นมันนอนกะบ่หลับดีใจสิได้มาเที่ยว มันฮ้างให้บ่ยอมเซา (หยุด) กะเลยได้เหมารถพอลงพามันมา ตอนแรกเข้าไปถามหาในโรงเรียนครูเขาบอกบ่รู้เรื่อง เขาให้ลองมาเบ็งหม่องนี้ (มาดูที่นี่)”

คุณยายก็เลยต้องดะยผักรหนึ่งวันและร่วมทีมไปกับพวกเราด้วยประการฉะนี้ ส่วนคุณลุงเมื่อทำหน้าที่เรียบร้อยแล้วจึงได้กลับบ้านไป

พออิมข้าว พี่อะกีพาน้อง ๆ สร้างสรรค์งานศิลปะ โดยการทำมาจากเมล็ดยางพาราซึ่งเด็ก ๆ สนใจมาก รวมทั้งคุณยายด้วย

เสร็จจากทำมดและกินไอศกรีม (อีกรอบ) พี่อะกีพาน้อง ๆ ไปดูบ้านดินของคุณลุงโจ (โจน จันโต) เด็ก ๆ สนใจมาก เด็กหลายคนอยากมีบ้านแบบนี้บ้างรวมทั้งครูและคุณยายด้วย ดูเหมือนตอนนี้คุณยายจะสนุกกับการมาทัศนศึกษาไม่แพ้เด็ก ๆ เลยทีเดียว

ห่างจากศรีฐานไปราว ๆ 3 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านเป้าหมายในการทัศนศึกษาของเราอีกที่หนึ่งด้วยมี “ดอนลิง” มีลิงอาศัยอยู่ในป่าท้ายหมู่บ้านร่วมร้อยตัว แต่วันนี้ยังมีพิธีเลี้ยงโต๊ะจีนลิงอีกด้วย เด็ก ๆ ให้ความสนใจมาก บางคนนั่งสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ของลิง พร้อมทั้งวาดภาพลิงในแบบต่าง ๆ โดยที่ครูไม่ได้บอก

โปรแกรมของเรายังไม่หมดอยู่แค่นี้ จากลิงเราไปดูบึงธรรมชาติที่หนองตาไหล ในช่วงท้ายครูพาเด็ก ๆ ไปกราบหลวงตาพลวงที่ชาวยโสธรให้ความเคารพบูชา รับศีลรับพรแล้วคณะก็เคลื่อนย้ายไปชมพระธาตุก่องข้าวน้อยตำนานลูกทรี และแยกย้ายกันกลับบ้านโดยสวัสดิภาพ

เด็ก ๆ รู้สึกสนุก และได้รับความรู้มากมายจากการไปทัศนศึกษา สิ่งที่จะท่อนให้เห็นจากกิจกรรมนี้นอกจากจากความสนใจที่เด็กได้รับแล้ว เราหวังว่าความรู้และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการเดินทางจะหล่อหลอมให้เด็ก ๆ เป็นคนช่างคิด ใฝ่รู้ และหัดกว้างขวาง เรียนรู้ที่จะปรับตัว แม้ไม่ได้ไปเยือนกรุงเทพอย่างที่ตั้งใจในครั้งแรก แต่ก็รู้สึกสนุกเมื่อได้มาทัศนศึกษาและเรียนรู้สิ่งที่มีอยู่ในชุมชนในจังหวัดของตัวเอง ในขณะที่เดียวกันครูก็ต้องเรียนรู้ที่จะปรับ และวางแผนกิจกรรมในการทัศนศึกษาให้เหมาะสม และสอดคล้องกับความสนใจของเด็ก ๆ อย่างแท้จริง